

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
« ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри Г.П.Скляр

«__» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «РОЗВИТОК ТУРИЗМУ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

зі спеціальності 242 Туризм освітня програма «Туризм»

Виконавець роботи Анохін Максим Максимович

(Підпис, дата)

Науковий керівник к.геогр.н.доц. Логвін Михайло Михайлович

(Підпис, дата)

ПОЛТАВА-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Теоретико-методологічні засади сфери туризму.....	7
1.2. Сутність і структура туризму.....	14
1.3. Організаційно-правове регулювання туризму.....	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	36
2.1. Оцінка ресурсного потенціалу туризму у Дніпропетровській області...	36
2.2. Оцінка інфраструктурного забезпечення туризму у Дніпропетровській області.....	43
2.3. Сучасні тенденції розвитку культурно-пізнавального туризму у Дніпропетровській області.....	47
2.4. Перспективи розвитку туризму у Дніпропетровській області.....	54
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рекреаційно-туристичний комплекс України має великі й різноманітні туристські та рекреаційні ресурси, які залучали й залучають до себе увагу іноземних туристів. Туризм є відносно молодою галуззю в світі, хоча свої корені бере з давніх часів. Сучасного вигляду туристична галузь набуває в 1937 р., коли цим питанням почали цікавитись міжнародні організації. Значення туристичного бізнесу постійно зростає. Це пов'язано з тим, що туризм набирає все більшого значення для міжнародних зв'язків, є стимулом для поживлення економічного стану країн і окремих регіонів. Міжнародний туризм є постійним джерелом для поповнення

валютних надходжень й державного бюджету. Рекреаційно-туристичний комплекс України цьому плані не є виключенням, бо саме туризм і рекреація займають в їх економіці країни чи не найголовнішого значення. Рекреаційно-туристичний комплекс для України та для Дніпровського регіону зокрема, є стабілізатором налагодження та укріплення стосунків з іншими країнами і областями, дійовим фактором підвищення престижу нашої країни в міжнародному співтоваристві, ділових колах. Надання туристичних послуг є вигідним для рекреаційно-туристичного комплексу Дніпровського регіону з точки зору використання рекреаційних ресурсів. Таким чином, іноземний турист платить за туристичні послуги, при цьому не вивозячи рекреаційні ресурси за межі країни. Країна отримує прибутки, зберігаючи свої природні та культурно-історичні цінності.

Однією з перспективних галузей економіки сьогодні визнають туризм в усіх його формах і видах. Мультиплікативний ефект туризму - величезний: дохід, що отримується від одного туриста, перевищує суму грошових коштів, витрачених ним у місці перебування на покупку послуг і товарів у межах від 1, 5 до 4 разів. Країни, відомі як світові центри туризму, зробили його своєю державною політикою, взявши на себе функції прогнозування, координування і контролю.

В Україні, при величезному туристичному потенціалі, практично відсутня державна підтримка розвитку туризму. Конкурентоспроможність українських організацій у сфері туризму безпосередньо залежить від державного підходу до цього питання, а взятий в Україні курс - вступ до Європейського Союзу - є ще однією причиною для зміни ставлення до туризму. Потрібне теоретичне осмислення нових форм і принципів взаємодії як між органами виконавчої влади різних рівнів, так і їх взаємодії з організаціями, діяльність яких пов'язана з туризмом.

Необхідність такого аналізу обумовлюється завданнями розробки законів і підзаконних актів, вдосконаленням форм і методів їх діяльності, що відповідають вимогам сучасного етапу суспільно- економічного розвитку.

Багато теоретичних аспектів розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу знайшли відображення у працях зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема, проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі досліджували І.Бурнашов, Г. Михайличенко і Т. Ткаченко, різні аспекти оцінки інвестиційної привабливості підприємств туристичної галузі розглядав у своїх працях О.Андраш, проблеми в управлінні туризмом туристичних територій вивчали М. Мальська, О. Музиченко-Козловська, В. Биркович та ін.

Незважаючи на значні досягнення вищезгаданих авторів, необхідно зауважити, що разом з цим дослідники не приділяють достатньої уваги питанням управління розвитком туризму на туристичних територіях, а також не використовують системи і методи туристичного управління в рамках загальної стратегії розвитку території. Необхідність комплексного вивчення механізмів створення і забезпечення діяльності систем управління туризмом на туристичних територіях визначила вибір теми дослідження, постановку його мети і завдань.

Актуальність теми дипломної роботи обумовлена тією роллю, що грає рекреаційно-туристичний комплекс у розвитку туризму Дніпровського регіону у залученні капіталу, у залученні туристів саме в Дніпровський регіон. Сфера діяльності рекреаційно-туристичного комплексу Дніпровського регіону направлена на залучення туристів, розвиток основних видів туризму, притаманних для Дніпровського регіону, просування туристичного продукту Дніпровського регіону та ін.

Метою даної роботи є комплексний аналіз туристичного комплексу Дніпропетровської області , розкриття питання важливості цього комплексу для розвитку Дніпропетровської області , аналіз перспектив діяльності Дніпропетровської області у галузі залучення більшого числа туристів.

Об'єктом дослідження є туризм Дніпропетровської області в цілому, предметом дослідження є складові рекреаційно-туристичного комплексу Дніпровського регіону.

Основними завданнями, які впливають з мети роботи, є:

- розкрити теоретико-методологічні засади сфери туризму;
- визначити сутність і структура туризму;
- дослідити організаційно-правове регулювання туризму;
- провести оцінку ресурсного потенціалу туризму у

Дніпропетровській області;

- провести оцінку інфраструктурного забезпечення туризму у

Дніпропетровській області;

— проаналізувати сучасні тенденції розвитку культурно-пізнавального туризму у Дніпропетровській області;

— дослідити перспективи розвитку туризму у Дніпропетровській області.

Методологічною основою роботи є системний підхід до дослідження рекреаційно-туристичного комплексу Дніпропетровської області .

Основними використовуваними методами є: статистичний, аналізу, порівняння, узагальнення.

Інформаційну базу даної дипломної роботи становлять підручники, методичні посібники, публікації в пресі, журнали. Структура роботи.

Дипломна робота складається із вступу, у якому обґрунтовується актуальність теми, вказуються мета й завдання, двох розділів, у рамках яких здійснено вирішення основних завдань дипломної роботи. Завершують роботу узагальнюючі висновки за результатами дослідження, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1. Теоретико-методологічні засади сфери туризму

Процес пізнання людиною навколишнього світу тісно пов'язаний з подорожуванням. Ще в давні часи люди вирушали в подорожі. Мотиви їх мандрівок були різними: допитливість, потреби в лікуванні, бажання приймати участь у спортивних змаганнях, інтерес до історичних, культурних пам'яток, природно-кліматичних особливостей.

Розвиток обміну та торгівельних зв'язків вимагав достовірних та докладних знань про країни, їх населення, звичаї людей. У стародавньому Єгипті посланці фараонів подорожували не лише по своїй країні, але й

вирушали до приморських держав по північному африканському узбережжю, з пізнавальними та науковими цілями здійснювали тривалі подорожі науковці.

Девіз "Мандруй – наберешся розуму" відображав відношення античних народів до подорожей як засобу задоволення своїх культурних та наукових потреб.

В античні часи людей, які здійснюють подорожі та тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання, називали "подорожанинами", "мандрівниками", "подорожуючими". Під подорожуючим розумілась людина, яка вирушила у подорож не заради задоволення, а з якоюсь певною метою, досягнення якої пов'язано зі значними труднощами.

Поняття "туризм" з'явилося у мовах народів світу на межі XVIII-XIX століть. Саме в цей час спостерігаються масові переміщення значної кількості людей з метою змістовного проведення дозвілля, а елементи ризику та труднощів, які протягом багатьох століть були пов'язані з подорожами, відпадають.

Існує декілька версій відносно етимології поняття "туризм".

Відповідно до однієї з них слово "туризм" походить від латинського *tornus* (рух за кругом). У широкому розумінні воно означає пересування з одночасною зміною побуту людей.

Найбільш виразне це поняття у французькій мові: *tour* означає подорож з поверненням назад до місця виїзду.

Згідно з іншою версією, слова "туризм" і "турист" з'явилися ще раніше в Англії. У кінці XVIII-го століття представників заможних класів європейських країн, які відвідували зарубіжні країни, почали називати "туристами".

У книзі "Anecdote of the English language² яка була видана у 1800 році, написано: "Сьогодні подорожуючих називають туристами" (A traveler is nowadays called a tourist).

Причому туристами називали не всіх подорожуючих, а лише іноземців, які приїхали до тієї чи іншої європейської країни. Англійці, які здійснювали

протягом свого життя декілька поїздок на континент з метою завершення освіти, називали свої поїздки "Гранд тур".

За змістом значення слів "подорожуючий" та "турист" відрізняються. Наприклад, в англійській мові між словами "подорожуючий" (traveler) і "турист" (tourist) існує певна змістовна різниця. Слово "турист" у широкому розумінні означає особу, яка здійснює подорож не за необхідністю, а заради власного задоволення, або розширення культурного кругозору, з одного пункту до іншого протягом якогось часу і повертається до того пункту, з якого розпочалася подорож.

Збільшення обсягів національного та міжнародного туризму у двадцятому столітті, підвищення його економічного, політичного і соціального значення, призвели до необхідності чіткого визначення понять "турист" і "туризм".

Починаючи з 30-х років у всіх країнах розвинутого туризму велику увагу приділяють науковому визначенню цих термінів. Але до сьогодні єдиного, всеохоплюючого визначення поняття "туризм" не знайдено. Навпаки, народжується все більше і більше його трактувань.

Труднощі і проблеми пов'язані з визначенням поняття "туризм" обумовлюються цілою низкою обставин.

По-перше, туризм вважається відносно новим соціально-економічним явищем. Незважаючи на тисячорічну історію подорожувань людей, туризм у сучасному розумінні даного поняття почав складатися лише в ХІХ сторіччі.

По-друге, туризм є динамічним за характером явищем, що знаходить своє вираження у постійних змінах його характеристик, безперервному розвитку, збагачуванні та якісних удосконаленнях конкретних його різновидів та форм.

По-третє, туризм є складним та багатограним за змістом явищем, "феноменом з багатьма обличчями" і з цієї причини він також не може бути визначеним однозначно.

По-четверте, при тлумаченні поняття "туризм" об'єктивно допускається змішування характеристик різних явищ і процесів як господарської, так і соціальної сфери.

По-п'яте, туризм як інтегральне явище трактується з точки зору різних наукових областей – економіки, географії, соціології, медицини та інших.

Нарешті, необхідно враховувати і суб'єктивізм у підходах різних авторів при трактуванні змісту туризму. "Туризм має стільки визначень, скільки є авторів" – це відоме висловлювання австрійського професора Р. Vernecker ще раз підтверджує вище наведену тезу.

Теоретичний аналіз наявних дефініцій туризму дозволяє відкрити найважливіші його змістовні характеристики, які, в свою чергу формують елементи так званого "відкритого" визначення поняття.

З такої позиції "туризм" може бути визначений як:

- усі добровільні подорожі людей, вчинені з метою пізнання, відпочинку, лікування для здійснення громадської і професійної діяльності, якщо це не пов'язано з роботою, що оплачується на місці відвідування;

- форма рекреації, засіб проведення вільного часу шляхом використання сфери послуг у поїздках людей;

- сукупність технічних, економічних і організаційних видів діяльності, які відносяться до подорожей людей і пов'язані з їх перебуванням поза місцем постійного проживання;

- галузь економіки невиробничої сфери, підприємства і організації якої задовольняють потреби туристів у матеріальних і нематеріальних послугах;

- суспільно-організована економічна діяльність, спрямована на виробництво товарів та послуг для задоволення потреб людей, які знаходяться поза місцем постійного проживання, з метою задоволення їх потреб, пов'язаних з відпочинком, відновленням здоров'я і задоволенням духовних інтересів;

- сукупність відносин і явищ, що виникають під час переміщення та перебування людей в місцях, які відрізняються від місць їх постійного проживання і роботи.

Концепція відкритого визначення туризму актуальна і в теперішній час. Науковці і фахівці з туризму не припиняють роботи з доопрацювання і удосконалення існуючих дефініцій. З'являється багато нових оригінальних визначень туризму. Їх автори включають в поняття "туризм" туристичні потреби і мотивації, особливості поведінки туристів, економічні відношення між туристами і виробниками послуг, взаємодію туризму з навколишнім середовищем і таке інше.

Поряд з багато чисельними "авторськими" визначеннями туризму є і офіційні дефініції, які містяться у документах Міжнародних туристських організацій, національних законах та нормативних актах країн світу.

Так, в Законі України "Про туризм" наведені такі визначення: "Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваною діяльністю в місці перебування. Турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або в іншу країну з незабороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та з зобов'язанням залишити країну або місце перебування у зазначений термін.

Прагнення світового співавторства виробити уніфіковану термінологію туризму має великий практичний сенс. Для того, щоб оцінити обсяги національного та міжнародного туризму необхідно керування єдиними принципами. Це дозволяє забезпечити порівняння інформації про розвиток туризму в країнах світу, організувати статистичний облік подорожуючих осіб.

У наш час туризм стає одним з найбільш популярних економічних напрямків, і основна причина цього така: необхідність берегти природу і її ресурси встає все гостріше, і туризм як спосіб прояву турботи знаходить визнання у «екологічно свідомих» людей.

Тема туризму в Україні цікава багатьом науковцям, оскільки вони розуміють, що цей вид туризму є дуже перспективним. Питання до теми, піднятої в роботах таких українських учених, як: Стельмах Є. А., Дарчук В. Г., Голубніча С. Н., Редько В. Е., Виноградова Є. В. писали чудові роботи з питань туризму.

Нині на державному рівні докорінно переглянуто ставлення до туристичної галузі. Туризм проголошено одним з пріоритетних напрямків розвитку національної економіки. Ряд доручень Президента України та Кабінету Міністрів України у черговий раз засвідчують, що туристичну галузь сприймають як важливий чинник стабільного й динамічного розвитку регіонів та збільшення надходжень до бюджету.

Туризм істотно впливає на такі сектори економіки як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку та інші галузі, стимулює їх розвиток, сприяє зміцненню позитивного іміджу області на території країни та за кордоном.

Визначення інтегруючої ролі туристичної галузі вимагає більш ефективного використання потенціалу області та створення повноцінного туристичного продукту, що дасть можливість забезпечити значний внесок в соціально-економічний розвиток області шляхом збільшення дохідної частини бюджету за рахунок податкових надходжень, залучення інвестицій, збільшення кількості робочих місць, а також створення сприятливих умов для відпочинку мешканців і гостей області.

Забезпечити належну віддачу можливо лише за умови чіткої організації туристичної діяльності, зміцнення існуючої та створення нової матеріально-технічної бази, залучення досвідчених і кваліфікованих кадрів, тобто за умови правильної організації та ефективного управління туризмом із застосуванням прогресивних маркетингових заходів просування туристичного продукту.

Програма розвитку туризму в на 2012-2020 роки (далі – Програма) визначає завдання, пріоритетні напрями, заходи та визначає почерговість їх реалізації для сталого розвитку туристичної галузі відповідно до міжнародних

стандартів, створення комфортних умов життя для мешканців області та гостей Шевченківського краю.

Програму розроблено відповідно до ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законів України: «Про туризм», «Про курорти», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», інших нормативно-правових актів, які регулюють туристично-рекреаційну сферу в Україні та спрямовані на реалізацію положень Стратегії розвитку туризму і курортів в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 року № 1088-р.

У Програмі враховано вимоги нормативно – правових документів, що регулюють питання атестації, сертифікації та стандартизації туристичних послуг, забезпечення охорони життя та здоров'я людей, охорони навколишнього природного середовища, пам'яток історії та культури, інші питання, які стосуються галузі туризму.

Кілька років тому людству не було відомо про глобальні екологічні проблеми, що існують зараз. На карті світу ми не можемо знайти абсолютно екологічно чисті країни та міста. Кількість таких міст і населених пунктів зменшується. Є кілька причин несприятливих умов, таких як надмірне забруднення, повітря насичене шкідливими викидами, радіоактивне забруднення внаслідок використання ядерної енергії та ядерної зброї. З цих причин міжнародний екологічний туризм почав розвиватися раніше ніж український екотуризм.

Що таке екотуризм? Це форма сталого туризму, спрямована на відвідування незайманих районів впливу людини. В Україні, яка як і раніше може похвалитися великими територіями екотуристичний розвиток стрімко зростає. Значення цього виду туризму ніколи не можна недооцінювати, оскільки це не тільки забезпечує жителям країни необхідну іноземну валюту, але цетакож допомагає створити систему, яка захищає дику природу та сприяє більш стабільному середовищу. Екотуризм став найпопулярнішим серед молодих та активних частин населення студентів, які шукають нові місця для

проживання. Останні роки більш зрілі люди люблять відновлювати фізичну силу.

Екотуризм має багато підвидів. На даний час він тільки починає розвиватися у нашій країні, незважаючи на те, що в інших розвинених країнах, сільський зелений туризм давно вже забезпечує величезні прибутки, приносячи користь і країні, і природі. Сільський зелений туризм – це сектор туристичної індустрії, орієнтований на використання природних, культурних та історичних ресурсів та інших сільських територій та їх особливості для створення інтегрованого туристичного продукту.

У нашій країні є всі можливі ресурси: мальовничі ландшафти, незаймана місцевість, чисте повітря, культурні цінності українського народу та етнічних груп. Тобто в Україні є багато чого, що варто побачити, і куди піти туристу. Але виявляється, цього недостатньо. Багато туристів світу не поспішають приїжджати в Україну для зеленого туризму, вони віддають перевагу іншим країнам Європи. Це пов'язано з низкою причин: держава не вирішила багатьох проблем, характерних для підприємців, які можуть розвивати цей вид туризму. Серед них: недосконале законодавство; далеко не всі хто вже створили та запустили свій туристичний бізнес його рекламують; поки що не існує адекватного рівня обслуговування та зацікавленості населення в розвитку туризму. Станом на 1 січня 2013 р. були класифіковані 84 садиби з 16 районів, що отримали сертифікати: найнищий рівень – 46 садиби, середній – 17, найвищий – 11. Зелені садиби, що функціонують на території України, у розрізі областей: Київська – 15, Черкаська – 9, Чернігівська – 8, Хмельницька – 8, Вінницька – 6, Полтавська – 5, Івано-Франківська – 4, Львівська – 3, Одеська область – 2, Дніпропетровська – 1, Миколаївська – 1, Чернівецька – 1, Харківська – 1, але в селах і екологічно чистих районах України їх набагато більше, ніж використовується для розвитку зеленого туризму.

1.2. Сутність і структура туризму

Законом України "Про туризм" це поняття витлумачено як "тимчасовий виїзд людини з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю" .

Попри його законодавче затвердження, науковці пропонують власні тлумачення поняття "туризм". На окрему увагу заслуговують ті з них, які вирізняються змістовністю, як-от:

- сфера реалізації прав і потреб громадян на відпочинок, пересування, оздоровлення ;

- поїздка особи з постійного місця її проживання з будь-якою метою, окрім заняття діяльністю, оплачуваною з джерела, що перебуває в місці відвідування, на термін від 24 годин до 6 місяців [14, с 210].

Водночас, окремі тлумачення (динамічна й багатопланова діяльність, що присутня в суспільній, культурній, психологічній, просторовій та економічній сферах; складова частина успішної діяльності і престижу країни на міжнародній арені ; безперервна, динамічна, поліфункціональна з тенденцією постійного урізноманітнення функцій, етапного відповідно до змін соціально-економічного розвитку та поступу НТП, полілінійного процесу з чітко визначеними хронологічним і хорологічним векторами розвитку; каталізатор регіональної економіки, спроможний залучити до процесу розвитку не тільки комплекс рекреаційних ресурсів, але й найбільш ефективно використовувати виробничий та соціально-культурний потенціал тієї чи іншої території за умов збереження екологічної різноманітності; сфера життєдіяльності людини, пов'язана з перебуванням за межами постійного проживання, як правило, не з соціальними цілями, а також суб'єктів підприємницької діяльності, що забезпечують цей процес за рахунок реалізації туристичного продукту; специфічний вид діяльності, спрямований на задоволення усе зростаючих потреб населення та усебічний розвиток суспільства за одночасного зростання потенціалу національної економіки й окремих її складових, задіяних у цьому процесі; багатогранне явище, в основу якого покладені всі сфери

життєдіяльності суспільства, спрямоване на всебічний розвиток особистості у період обмеженого проміжку часу (від 24 годин до одного року поспіль), без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування; іміджетворний і високоприбутковий сектор економіки та чинник підвищення міжнародного авторитету України) мають лише дотичне відношення до туризму, а тому не розкривають специфіки досліджуваного поняття. Зрештою варто погодитись, що туризм є специфічною діяльністю, пов'язаною з реалізацією відповідних конституційних прав (на відпочинок, на освіту, на лікування...), відповідних суб'єктів і колективів, які самостійно, або користуючись послугами суб'єктів туристичної діяльності, подорожують у місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища, в період до одного року підряд, яка не має на меті отримання комерційних прибутків [15, с78].

Проведені узагальнення публікацій за даною проблематикою [15; с. 80] дозволило вдосконалити класифікацію видів туризму:

- за організаційними формами: міжнародний (в'їзний та виїзний), внутрішній;
- за тривалістю туристичної поїздки: короткочасний (до трьох діб), середньої тривалості (до 30 діб), довготривалий (більше 30 діб);
- за віковим критерієм: дитячий, молодіжний, дорослий, зрілий;
- за кількістю учасників туру: індивідуальний, сімейний, груповий;
- за соціальним статусом учасників: масовий, елітний, для інвалідів;
- за джерелами фінансування: комерційний, соціальний, заохочувальний туризм (інтенсивний);
- за цільовими ринками: політичний, діловий, дослідницький, науковий, освітній, пізнавальний, соціальний; сільський ("зелений"), екологічний, аграрний, орнітологічний, природно-орієнтований, мисливський, риболовецький, індустриальний, промисловий, ресторанний (гастрономічний, кулінарний), секс, шопінг, техногенних катастроф; рекреаційний, пригодницький, екстремальний, спортивний (спортивно-екологічний, танцювальний),

оздоровчий (спортивно-оздоровчий, лікувально-оздоровчий, лікувальний, медичний, психологічний); патріотичний; культурний (культурно-пізнавальний), краєзнавчий, релігійний (паломницький), історичний (військово-історичний, культурно-історичний, замковий), етнічний (етнокультурний, етнографічний, ностальгійний, діаспорний, сентиментальний); інвентивний; міграційний; подієвий (фестивальний);

- за способом пересування: залізничний, автомобільний, велосипедний, гужовий, пішохідний, лижний, авіаційний, космічний, яхтовий, круїзний, підводний; комбінований;

- за способом організації туру: плановий, самодіяльний;

- за сезонністю: постійний, сезонний;

- за характером географічного середовища: ландшафтний (гірський, рівнинний, лісовий, степовий, підземний, прибережний); водний (морський, річковий), підводний, повітряний; континентальний (європейський, азійський, африканський, північно- та латиноамериканський, антарктичний).

Туризму притаманні два аспекти:

- 1) дія як унікальний процес - досвід, набутий у подорожі;
- 2) подія, яка стає механізмом трансляції або ретрансляції досвіду туристичної діяльності в тих цінностях, які людина може отримати в ній [31, с .107].

Завдяки розвитку туризму виконується ряд суспільно значущих:

- функцій: економічну, рекреаційну, духовну, гуманітарну, медико-біологічну, соціально-культурну, соціальну, виховну, екологічну, культурно-просвітницьку ;

- завдань: виробництво супутніх товарів і надання послуг туристам; створення туристичних послуг, формування турпродукт і здійснення їх реалізації; виступ у якості ефективного засобу охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини людства; набуття статуси сфери, в якій дешево створюються робочі місця та забезпечується високий рівень ефективності й швидка окупність інвестицій; набуття переваг в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому

просторі; поєднання практично з усіма сферами, галузями й видами діяльності людини; виступ у якості мультиплікатора зростання національного доходу, ВВП (ВНП) й підвищення рівня життя населення; джерело істотних доходів до державного та місцевого бюджету, припливу в країну значних коштів в іноземній валюті, розвитку інфраструктури та забезпечення зайнятості населення; забезпечення міжкультурного обміну, встановлення ділових зв'язків між країнами та регіонами [82]; сприяння формуванню ефективної національної економіки, розвитку її структури, збільшенню податкових і валютних надходжень, розвиток місцевої інфраструктури; забезпечення економічного та соціального розвитку, культурного піднесення України у світових глобалізаційних процесах тощо.

Туризм є багатоаспектним і складним феноменом, чия значущість лише зростає. Подорожуючи світом, люди отримують нові знання, навички та довід, а також долучаються до інших культур. Сьогодні подорожі та відпочинок стають невід'ємною частиною життя населення всіх континентів і, як наслідок, у структурі витрат середньостатистичної сім'ї, витрати на туристичні послуги - це четверта стаття після витрат на харчування, одяг й обслуговування автомобіля. Відповідно до прогнозу ЮНВТО, у 2020 р. у світі подорожуватиме 1,6 млрд. туристів.

Частіше за все науковці досліджують туризм як галузь, сферу діяльності, комплекс, бізнес, індустрію. Більшість із вищенаведених варіантів дослідження туризму має "право на життя":

- по-перше, туризм має чітко виражену комерційну складову, а тому є "бізнесом";
- по-друге, надання туристичних послуг пов'язана зі взаємодією представників різних галузей та сфер діяльності, а тому є "комплексом";
- по-третє, поєднання двох попередніх тверджень обумовлюють її статус як "індустрії";

- по-четверте, оскільки кінцевим результатом діяльності галузей є продукт, а сфери діяльності - послуга, тому туризм належить до "сфер" національної економіки.

Під впливом суспільно-політичних чинників у 1970-х рр. туризм як сфера задоволення потреб людини, яка подорожує, перетворився на індустрію - складову світового господарства, потужний господарський комплекс національних економік, що функціонує у тісному взаємозв'язку з природним середовищем, економічною системою, суспільством у цілому.

Нині науковці пропонують власні тлумачення поняття "індустрія туризму". На окрему увагу заслуговують ті з них, які вирізняються змістовністю та лаконічністю, як-от:

- складна динамічна галузь економіки, яка включає в себе сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на виробництво товарів і надання послуг туристичного призначення (формування турпродукту);

- сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності, які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів ;

- господарський комплекс міжгалузевого характеру, орієнтований на виробництво та реалізацію товарів і послуг туристичного та супутнього призначення, які задовольняють різнохарактерні потреби населення щодо організації дозвілля, і в результаті функціонування якого споживачі отримують комплексний туристичний продукт ;

- міжгалузевий господарський комплекс, який являє собою інтегровану систему галузей, виробництв і видів діяльності, об'єднаних спільністю метою та суспільним призначенням задовольняти потреби населення у проведенні дозвілля в подорожі шляхом створення та реалізації туристичного продукту ;

- сукупність виробництв різних галузей господарства, закладів культури, освіти та науки, що забезпечують створення матеріальної бази туризму, підготовку кадрів, виробництво, збут і споживання туристичного продукту .

Більшість науковців виділяють такі ознаки поняття "індустрія туризму":

- складова національної економіки ;
- міжгалузевий господарський комплекс;
- абсорбування в собі здобутків інших індустрій;
- сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності;
- складна інтегральна система взаємодії суб'єкта й можливостей території;
- сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності;
- забезпечення створення матеріальної бази туризму;
- виробництво товарів і надання послуг туристичного призначення;
- підготовка кадрів;
- виробництво, збут і споживання туристичного продукту;
- прийом, обслуговування та перевезення туристів;
- задоволення специфічних потреб населення в проведенні дозвілля в подорожі ;
- розкриття особливостей функціонування та розвитку туризму в межах певного географічного простору;
- форма освоєння території.

Зрештою стверджуємось на думці, що індустрія туризму - це упорядкована система взаємодії представників міжгалузевого господарського комплексу, чия діяльність передбачає створення, збут і споживання туристичного продукту, здатного приносити значний економічний та соціальний ефект для національної економіки за рахунок задоволення специфічних потреб населення в проведенні дозвілля під час подорожі.

Отож, на відміну від туризму, індустрія туризму поєднує суб'єктів господарювання, чия діяльність як прямо, так і опосередковано пов'язана зі створенням, збутом і споживанням туристичного продукту, якому притаманні такі найважливіші ознаки:

- невідчутність - послуги туристичної сфери не мають матеріальної форми, тому їх якість визначається не стільки формою або процесом її

надання, скільки комплексним синергетичним ефектом трансформації цієї послуги у фізичний і духовний потенціал особистості;

- невіддільність послуги від джерела її утворення - кожна установа туристичної сфери відрізняється особливою специфічністю та неповторністю, що, у свою чергу, унеможливорює надання таких послуг за її межами;

- мінливість - туристичні послуги зазнають відчутного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що вимагає від організації рекреаційної сфери дотримання соціальних стандартів послуги, приведення її у відповідність до потреб ринку, постійного контролю і моніторингу;

- відсутність права власності - на відміну від товару, туристична послуга не може бути об'єктом власності внаслідок того, що вона не має матеріальної форми та інших характерних ознак і властивостей;

- незбереженість - процес досягнення бажаного ефекту від наданої туристичної послуги переривається в міру отримання результату);

- складність нормування - має дуже суб'єктивний характер і залежить від рівня дисципліни, прагнення й бажання учасників соціальних відносин відповідати вимогам суспільства та ринку [56].

За останні роки найвищі темпи зростання серед галузей нематеріальної сфери демонструє світовий ринок туризму. Туризм став однією з головних категорій міжнародної торгівлі. Нині експортний дохід індустрії туризму посідає четверте місце після продукції паливної, хімічної та машинобудівної галузей. Прогнозується, що туристична індустрія стане одним з найважливіших всесвітніх працедавців. Впровадження ж нових технологій туристичного обслуговування не зумовлює скорочення персоналу, тим самим обумовлюють усе більший інтерес з боку інвесторів до сфери туризму.

Аналіз конкурентних переваг щодо залучення інвестицій в індустрію туризму сприяв встановленню основних елементів туристичного потенціалу, серед яких:

- рівень ресурсного забезпечення - природні рекреаційні ресурси, культурно-історична спадщина, релігійно-культові об'єкти...;

- інфраструктурний рівень (геополітичне та географічне розташування регіону, розвиток загальної інфраструктури - забезпеченість дорогами, вокзалами, аеропортами, комунікаціями, контрольно-пропускними пунктами...);
- виробничий рівень - діяльність туроператорів і турагентів, будинків відпочинку та туристичних баз, санаторно-курортних об'єктів, анімаційних і ресторанних закладів;
- інноваційний рівень - рівень інформатизації, рівень розвитку науки...;
- інституційний рівень - здатність регіону виконувати рекреаційно-туристичні функції; ступінь розвитку інституціонального середовища;
- фінансовий рівень - стійкість фінансової системи, збалансованість бюджетів, прибутковість туристичної сфери;
- споживчий рівень - потреба в рекреаційних і туристичних послугах, купівельна спроможність населення, туристичні потоки;
- трудовий та інтелектуальний рівень - трудові ресурси, рівень освіти, якість людського капіталу.

Завдяки такому позитивному мультиплікативному ефекту, разом зі зростанням суспільної значущості сфери послуг, індустрія туризму стала однією з найприбутковіших у світовій економіці [10; с.206] і за своєю економічною віддачею вийшла на провідні позиції. За даними Всесвітньої Туристської Організації, упродовж 1990-2019 рр. доходи від туризму зростали в середньому на 9% в рік і становлять: \$463 млрд. - Європа, \$289 млрд. - Азійсько-Тихоокеанський регіон, \$ 46 млрд. - Близький Схід, \$ 33 млрд. - Африка [26, с 109]. Велика частина доходів від індустрії туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів і послуг складає: в Іспанії - 35 %, Австралії та Греції - по 36 %, Швейцарії - 12 %, Італії - 11 %, Португалії - 21% і на Кіпрі - 52 %. У більшості країн, що розвиваються, на частку іноземного туризму припадає 10-15% доходів від експорту товарів і послуг. Проте, наприклад, в Колумбії він складає 20 %, Ямайці - 30 %, Панамі -55 %, на Гаїті -73% . У таких країнах, як Угорщина, Чехія, Австрія, Швейцарія, Італія, Франція, Іспанія,

Португалія туризм є однією з пріоритетних галузей, внесок у валовий національний дохід яких складає 15-35 %. Для деяких слаборозвинених країн туризм є єдиним рушієм економічного зростання. Кенія, Танзанія, Єгипет, Марокко, Туніс, Мадагаскар і Маврикій - це ті країни, уряди яких стимулюють розвиток індустрії туризму, адже туризм - це єдине джерело надходження капіталу та іноземних інвестицій. Для більш ніж 40 країн світу туристична галузь є основним джерелом надходжень національного бюджету, а для 70 - однією з трьох його основних статей.

За різними оцінками, на індустрію туризму припадає:

- від 8% до 15% світового валового продукту;
- близько 30% світової торгівлі послугами;
- близько 7% світових інвестицій;
- 5% усіх податкових надходжень;
- 11% світових споживчих витрат;
- третина світової торгівлі послугами;
- від 150 млн до 250 млн робочих місць.

У цій сфері щороку створюється біля 2,5 тис. нових робочих місць. Надання необхідних послуг на належному рівні лише одному туристу зумовлює створення 6-9 нових робочих місць. За кількістю зайнятих у цій індустрії провідні позиції займає Китай, Індія, США, Індонезія, Японія, Бразилія, Росія, Німеччина, Іспанія і Франція .

Туристичній індустрії притаманні такі суперечності: активне застосування сучасних інформаційних технологій у діяльності відповідних приватних і державних структур й неефективна державна підтримка основних засад інформаційного суспільства в туризмі, а отже, і неналежний організаційно-інституційний супровід, правове забезпечення, фінансова підтримка [55].

Проведені узагальнення дозволяють стверджувати, що на розвиток індустрії туристичної різні фактори: демографічні, природно-географічні,

соціально-економічні, історичні, релігійні, політико-правові, політичні, культурні, матеріально-технічні, архітектурні, екологічні тощо.

Кожний із зазначених факторів має власну зону дії, як-от:

- фактори реалізації - завдяки їм інтерес до участі в туризмі, сконцентрований в зонах прояву селективних факторів, направляється в райони, у яких є для цього всі сприятливі умови, тобто в зони прояву факторів локалізації;

- фактори вибірковості - характеризують можливість участі в туризмі; від них залежить, хто, коли, як довго і яким чином буде відпочивати;

- фактори локалізації - визначають фактичну рекреаційну придатність території; когнітивний маркетинг і брендінг, які, власне, покликані приваблювати туристів, змінюючи систему цінностей та порядок пріоритетів, вводити нові еталони та стандарти.

Проведені узагальнення публікацій за даною проблематикою дозволяють стверджувати, що нині науковці виділяють такі складові індустрії туризму, як-от:

- туристичні оператори та агенції;
- оператори туристичних інформаційних систем;
- галузі господарства;
- заклади громадського харчування, розміщення, культури, освіти, науки, розваг, фізкультурно-спортивного, лікувально-оздоровчого, пізнавального, ділового та іншого призначення;
- підприємства зв'язку, торгівлі [18; с.206] і транспорту;
- установи, що надають послуги екскурсів, інструкторів, гідів-перекладачів, провідників;
- страхові компанії, банківсько-кредитні установи;
- рекламно-інформаційні, маркетингові, юридично-аудиторські, логістичні, технологічні (обслуговуючі) та проектні установи;
- бізнес-центри, лізингові компанії;
- природно-рекреаційні та історико-архітектурні об'єкти;

- підприємства з виробництва сувенірів, туристичного спорядження, специфічних для певної місцевості товарів;
- поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії;
- органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми, громадські об'єднання.

Індустрії туризму як світогосподарській складовій притаманні процеси транснаціоналізації діяльності, внаслідок якої світовий ринок пропозиції туристичних послуг являє собою піраміду, верхню частину якої займають провідні транснаціональні компанії, що забезпечують комплексне обслуговування за власними стандартами якості, а нижня частина представлена середнім та малим підприємництвом, переважно спеціалізованим на наданні окремих послуг (підприємства гостинності, туристичні агенції тощо). Серед транснаціональних компаній в сфері готельного бізнесу більшість складають спеціалізовані системи, сформовані в результаті внутрігалузевої інтеграції, майже п'ята частина припадає на асоційовані з авіакомпаніями, решта - на асоційовані з потужними туроператорами, фінансовими та комерційними "суміжними" структурами. Найпотужнішими структурами глобального туристичного ринку є авіатранспортні компанії в асоціації з готельним бізнесом. Процеси транснаціоналізації водночас обумовили посилення територіальної диференціації та зростання поляризації національних туристичних ринків, поглиблення "осьового" туристичного поділу праці між країнами високоінтенсивного та стабілізованого типів туристичних ринків і країнами акумулюючого типу при одночасному зменшенні полілінійності їх розвитку.

Індустрія туризму вирізняється складністю внутрішньої структури, ієрархією цілей функціонування компонентів і елементів, різноманітністю зовнішніх і багаторівневістю внутрішніх комплексують зв'язків, стадійністю споживання та організації обслуговування. Він формується

вертикальними, горизонтальними та наскрізними взаємозв'язками між елементами та компонентами. Міжкомпонентні горизонтальні зв'язки, наявні між підприємствами різних галузей, задіяних в організації туристичного споживання відповідно стадійності процесу обслуговування, дозволяють виділити в межах індустрії туризму функціонально-стадійні підсистеми, представлені сполученнями різнорідних функціонально-галузових елементів, що виконують однорідні функції в сфері туризму: інституційно-організаційну, функціонально-господарську та територіально-господарську.

1. Інституційно-організаційна підсистема включає структури, представлені інституціями, які здійснюють державну туристичну політику шляхом правового, економічного і організаційного узгодження державних, місцевих, комерційних і некомерційних інтересів суб'єктів ринкової діяльності на ринках туристичних послуг різного порядку. Регуляторними каналами впливу є законодавчо-нормативний, податковий, валютно-фінансовий, інформаційний, управлінський.

2. Функціонально-господарська підсистема сформована функціонально-інтегративними зв'язками між структурами галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери з надання транспортних, гостинних, дозвілевих і низки додаткових послуг, які сприяють забезпеченню туристичної мети на відповідному якісному рівні.

3. Територіально-господарська підсистема становить ресурсну основу формування туристичного ринку на базі використання туристичного, соціально-демографічного й господарського потенціалу території. Різнорідність ресурсної основи викликає необхідність класифікації туристичних ресурсів. До їх класифікації застосований сутнісний, діяльнісний, атрактивний, ціннісний, функціональний та еколого-економічний підходи, що свідчить про постійне урізноманітнення ресурсної основи, розширення їх номенклатури та можливостей використання в туризмі .

За іншого підходу, організаційна структура логістичної системи в туристичній сфері підтримує основні управлінські функції та охоплює наступні підсистеми.

1. Підсистема управління процедурами замовлень включає раціоналізацію процесів розміщення, харчування, перевезення: аналіз споживчого попиту та потреб регіону; укладання договорів на матеріально-технічне забезпечення об'єктів розміщення та харчування, транспортне обслуговування; розміщення туристів на основі оптимізації навантаження об'єктів розміщення; організація перевезення туристів; розробка пропозицій щодо оптимізації транспортних потоків; удосконалення транспортної інфраструктури (створення парків транспортних засобів та автостоянок) тощо.

2. Підсистема зв'язків відображає вплив зовнішнього та внутрішнього навколишнього середовища на процес логістичного менеджменту.

3. Підсистема генерування інформації передбачає інформаційне забезпечення організації процесу надання логістичних послуг: формування бази даних про об'єкти розміщення туристів (готелі, табори, гуртожитки, приватні будинки); об'єкти харчування (ресторани, їдальні, кафе, буфети); парки транспортних засобів; автостоянки; об'єкти розваг, культури та рекреаційної діяльності; надання необхідної інформації про об'єкти інфраструктури тощо.

4. Підсистема підтримки логістичних рішень є інтерактивною комп'ютерною інформаційною системою, що включає бази даних й аналітичні моделі, які реалізують оптимізаційні та інші завдання, що виникають у процесі логістичного менеджменту: аналіз функціонування існуючих рекреаційних об'єктів у регіоні; формування баз даних щодо стану виробничої, спеціальної, інституціональної інфраструктури регіону; збір інформації про потенційних інвесторів та можливі інвестиційні проекти. Ця підсистема забезпечує розробку пропозицій з обґрунтування необхідності створення нових об'єктів рекреаційної інфраструктури (будівництво доріг, готелів, ресторанів, складів з продуктами харчування, тематичних парків, об'єктів розваг, автостоянок,

аквапарків, сміттєпереробних заводів); підвищення якості логістичних послуг та приведення у відповідність до міжнародних стандартів рівня обслуговування туристів у готелях, ресторанах, мотелях, кемпінгах, на транспорті та інших підприємствах [56].

Виділяють такі сектори індустрії туризму (виробництва туристичних послуг, допоміжний, сервісний, забезпечення життєдіяльності туристичного кластеру, регуляторного впливу) [69], а в їх межах - конкретизувала перелік суб'єктів та об'єктів цього міжгалузевого господарського комплексу. Означене убачається цінним для формування й забезпечення розвитку туристичних кластерів, яким притаманні такі специфічні ознаки: туристичні ресурси; туристичні фірми; надавані послуги; галузі, що підтримують туризм; сприятливі умови ; організаційна, продуктивна, інфраструктурна, позакластерні угруповання, матеріально-технічна. При цьому слід ураховувати: географічний розмір кластера може варіювати від масштабу міста до рівня країни чи групи сусідніх країн; гнучкість і динамічність функціонування; конкуруючі фірми йдуть на співробітництво з метою реалізації потенціалу території та її конкурентних переваг; наявність синергетичного ефекту; незвично широкий склад учасників [206].

Таким чином, індустрія туризму відіграє істотну переважно позитивну соціально-економічну роль у розвитку національної економіки, а тому є об'єктом регуляторного впливу держави.

1.3. Організаційно-правове регулювання туризму

Держава здійснює регуляторний вплив на різні сфери та процеси, у т.ч. на розвиток туризму. Важливою запорукою високої результативності такого впливу є визначення сутності і особливостей туризму як об'єкту державного регулювання.

Нині широко вживане поняття «туризм» має відмінні тлумачення, а деякі з них не позбавлені окремих дискусійних положень.

За визначенням, прийнятим Всесвітньою Туристською Організацією, туризм - це поїздка особи з постійного місця її проживання з будь-якою метою, окрім заняття діяльністю, оплачуваною з джерела, що перебуває в місці відвідування, на термін від 24 годин до 6 місяців [28].

Законодавці визначають туризм як «тимчасовий виїзд людини з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю» [29]. Однак за такого підходу поза увагою залишаються такі характеристики туризму:

- а) сфера діяльності;
- б) здатність задовольняти довгострокові потреби індивіда, підвищувати (підтверджувати) його суспільний статус та змінювати спосіб власного життя й свого оточення;
- в) наявність потенції економічного розвитку бізнес-структур, населених пунктів, регіонів та країни у цілому.

Важко погодитись з К. Жадько, оскільки автор, по-перше, помилково наділив туризм не властивими йому функціями «регулювання й контролю виїздів за межі проживання» [15, с.75], тим самим ототожнив поняття «туризм» і «державне регулювання туризму»; по-друге, методологічною неточністю є визнання «регулювання» (непрямого впливу держави на об'єкт управління задля виконання притаманних його функцій, у т.ч. контролю) та «контролю» як рівних за статусом категорій; по-третє, не можна погодитись з тим, що туризм «суттєво звужує сферу діяльності державних інститутів» [15, с.75], оскільки об'єкт управління не є носієм влади, а тому позбавлений можливості впливати на інституціональне забезпечення державного регулювання.

У науковій літературі міститься також чимало як «вузьких», так і «широких» тлумачень поняття «туризм», які відображають ті чи інші його характерні ознаки.

Отож, на підставі результатів дослідження сутнісних характеристик вживаного поняттєвого апарату дістало подальшого розвитку поняття

«туризм» яке слід тлумачити як специфічний вид діяльності, спрямований на задоволення усе зростаючих потреб населення та усебічний розвиток суспільства за одночасного зростання потенціалу національної економіки й окремих її складових, задіяних у цьому процесі.

Розмаїтість потреб та інтересів суб'єктів ринку туристичних послуг обумовлює появу відповідних видів туризму. Нині науковці пропонують різні його класифікації:

- за організаційними формами: міжнародний (в'їзний та виїзний), внутрішній;

- за цільовими ринками: діловий, етнічний, історичний, культурний, рекреаційний, екологічний [25; с.30], сільський («зелений», аграрний), соціальний, дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, пригодницький, автомобільний, мисливський, самодіяльний, підводний, гірський тощо.

Вищенаведені види туризму мають відмінний рівень розвитку та використання наявного потенціалу в різних країнах (регіонах, населених пунктах). Така ситуація обумовлена не стільки наявністю рекреаційних зон, об'єктів культурної та історичної спадщини, скільки станом цих об'єктів, поінформованістю вітчизняних й іноземних туристів про принади територій та їх інфраструктурним забезпеченням (розвитком транспортного, готельного та інших господарств) та «рядом інших об'єктивних і суб'єктивних факторів» [8, с.40], які тією чи мірою визначають розвиток туризму. Однак чи не найбільший вплив на цю сферу має держава, оскільки саме вона визначає «правила гри» на ринку туристичних послуг, фінансує та/чи сприяє залученню інвестицій для реалізації бізнес-проектів у туристичній сфері, підтримує суб'єктів туристичного бізнесу й захищає їхні інтереси, впливає на рівень доходів населення тощо.

Таким чином, саме держава опосередковано впливає на те, яка кількість людей, наскільки комфортно і у якому саме місці задовольнить свої потреби у

сфері туризму. Так, саме рівень державної підтримки цієї сфери обумовлює масштаби туристичних потоків та їхнє спрямування (позитивне чи негативне сальдо міжнародних туристів). При цьому украй важливо створити сприятливі умови не тільки і не стільки для якісного відпочинку своїх громадян за кордоном (про це, перш за все, мають подбати уряди тих країн, які приймають туристів), скільки про створення належних умов для відпочину у власній країні для співвітчизників та іноземців.

На окрему увагу заслуговує вибір засобів і визначення ступеню впливу держави на сферу туризму. Хоча окремі науковці вважають, що розвиток туризму обумовлюється державним управлінням, однак оскільки держава здійснює переважно непрямий вплив на суб'єктів туристичної діяльності, тому доречно вести мову про державне регулювання туризму.

Реалізація державної політики у сфері туризму передбачає використання відповідних механізмів регуляторного впливу. Вивчення публікацій за даною проблематикою дозволило виявити, що науковці пропонують різні механізми державного регулювання туризму, а саме: організаційні, економічні, організаційно-економічні; нормативно-правові, регламентуючі, контролюючі, коригуючі, соціальні, стимулюючі, інформаційно-аналітичні, адміністративні, соціально-психологічні.

Водночас дискусійними є окремі положення, що стосуються теоретико-методологічного забезпечення державного регулювання туризму. Так, зокрема, важко погодитись з Є. Козловським, який вважає, що «розвиток методології ліцензування, стандартизації, сертифікації у сфері туризму належить до правової сфери» [21, с.10], оскільки мова йде, радше за все, про науково-методичний метод у межах організаційного механізму.

Узагальнення напрацювань вітчизняних науковців і результати власних досліджень дозволило конкретизувати механізми та засоби державного регулювання розвитку туризму:

- адміністративні (ліцензії, стандарти, сертифікати, візи, квоти, ліміти);

- економічні (бюджетне фінансування, державне замовлення, пільги, податки, збори, кредити, мінімальні/максимальні ціни, мінімальний розмір фінансового забезпечення суб'єкта туристичного бізнесу);
- нормативно-правові (законодавчі акти органів державної влади);
- організаційні (макроекономічні плани, цільові комплексні програми);
- соціально-психологічні (залучення, спонукання, роз'яснення, примус).

Належне теоретико-методологічне забезпечення є лише однією з умов результативного державного регулювання туризму. Водночас не варто нехтувати достатнім ресурсним забезпеченням та чіткою спрямованістю такого впливу. Саме тому наразі актуалізується ревізія раніше визначених пріоритетів та мети державної політики у сфері туризму.

Аналізуючи публікації за тематикою дослідження, було виявлено таке:

1. Науковці донині не прийшли до єдиного бачення головної мети державного регулювання туризму, наголошуючи на необхідності «створення сучасного високоефективного і конкурентоспроможного туристичного комплексу» [17 с. 219]; «забезпечення суттєвого підвищення економічних, соціальних та екологічних стандартів життя населення» [4, с.34]; «формування сприятливого ринкового середовища, соціально-ефективного, економічно вигідного й екологічно допустимого для територій розвитку туристичного бізнесу» ; «створення сприятливих умов для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму».

2. Викликає стурбованість ситуація, коли окремі науковці [17, с.82] пропонують цілком однакові формулювання і не посилаються на інші джерела (зокрема [33, с. 219]), чим ставлять під сумнів захищеність прав інтелектуальної власності.

3. Дискусійним є вибір у якості головної мети туристичної політики «регульовального та своєчасного впливу на розвиток туризму з боку уповноважених органів» [19, с. 99], оскільки за такого підходу А. Іляшенко пріоритетним стає сам регуляторний вплив, а не його суспільна корисність чи безпосередньо розвиток туризму.

4. Важко погодитись з К. Омельчак, оскільки «динамізмом і постійним розвитком» [27, с. 82], радше за все, характеризується не мета туристичної політики, а її цілі та напрями, серед яких науковці і законодавці виділяють такі:

- забезпечення високої результативності застосування і вдосконалення механізмів державного регулювання туризму;
- захист інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту і підтримка внутрішнього та в'їзною (іноземного) туризму;
- забезпечення широких можливостей для задоволення потреб українських і зарубіжних громадян у туристичних послугах;
- розвиток міжнародного співробітництва в сфері туризму й визначення механізмів його реалізації [14; с.29];
- здійснення значного внеску у розвиток національної економіки, збільшення кількості робочих місць, надходження податків до місцевого бюджету, залучення іноземної валюти, охорони й раціонального використання культурної і природної спадщини;
- забезпечення раціонального використання та збереження туристичних ресурсів;
- уникнення можливих серйозних екологічних та соціально-культурних проблем тощо.

5. Варто погодитись П. Гаманом щодо необхідності «визначення місця й ролі туристичної сфери в системі соціально-економічних пріоритетів територіального розвитку» [8, с.41], що зрештою має обумовити зміну статусу туризму: від другорядної галузі до пріоритетної сфери національної економіки.

Отож, головною метою державного регулювання туризму є створення таких умов, за яких належне (якісно і кількісно) задоволення потреб споживачів туристичних послуг супроводжується не лише реалізацією потенцій суб'єктів туристичної діяльності, а й поліпшенням соціально-економічної ситуації в країні.

Пріоритетними напрямками розвитку туризму в Україні є такі:

- удосконалення механізмів державного регулювання туризму та забезпечення високої результативності їх застосування;
- проведення активної промо-акції «Україна туристична»;
- підвищення реальних доходів населення як запорука активізації їхньої участі туристичних (у т.ч. міжнародних) потоках;
- підвищення якості послуг та розширення їх асортименту;
- розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів за рахунок будівництва готелів, ремонту доріг, покращення транспортного забезпечення та медичного обслуговування;
- розбудова матеріально-технічної бази рекреаційних зон;
- реставрація об'єктів історичної та культурної спадщини;
- розвиток суміжних галузей (народних промислів, виробництва сувенірів, закладів дозвілля та ін.).

До конкретних заходів державного регулювання туризму слід віднести такі:

- 1) встановлення мінімальної суми фінансового забезпечення на рівні, еквівалентну не менше ніж 100 тис. євро для туроператорів та 10 тис. євро - турагентів;
- 2) спрощення візових, прикордонних і митних формальностей;
- 3) збереження процедури ліцензування бізнес-структур, які займаються наданням послуг в сфері туризму;
- 4) зменшення податкового тягаря і надання пільгових кредитів особам у межах їх участі у реалізації бізнес-проектів по розбудові сфери туризму (перш за все, пов'язаних з відродженням об'єктів історичної та культурної спадщини, а також розвитком соціального та сільського туризму);
- 5) підвищення правової та соціальної відповідальності всіх діє- та правоздатних, причетних до туристичної діяльності, за їхні дії, вчинки чи бездіяльність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку:

1) розвиток туризму неможливий без взаємовигідної співпраці у ланцюгу «турист - туристичне підприємство - держава», оскільки лише задоволений турист отримає додаткове натхнення для продуктивнішої праці та оплати комфортнішої подорожі, а відтак, виправдає додаткові інвестиції в сферу туризму та поліпшення соціально-економічної ситуації;

2) нині розвиток туризму знаходиться під впливом нормативно-правових, адміністративних, економічних, організаційних і соціально-психологічних механізмів державного регулювання;

3) регуляторний вплив держави варто спрямовувати не лише за реалізацію власних інтересів, а й на підвищення добробуту населення та розвиток бізнесу;

4) продовження наукових розвідок у царині державного регулювання розвитку туризму, забезпечить підвищення задоволеності потреб населення України, подальший розвиток вітчизняної індустрії туризму та суміжних галузей національної економіки.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка ресурсного потенціалу туризму у Дніпропетровській області

До складу Придніпровсько-Донецького рекреаційного району входять Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Донецька, Луганська області. Його площа складає 136,9 тис. км². (22,4% території України).

У районі добре розвинені пізнавальний туризм, лікувально-оздоровчий, рекреаційний, промисловий комплекси. В районі велика кількість заповідників і дендропарків. Багаті природні ресурси, велика кількість овочів і фруктів робить район привабливим для сільського господарства, зеленого, кантрі, еко і агро туризму. [31]

Природні ресурси. Рельєф регіону складний. Полого-хвиляста лісова рівнина, глибоко розчленована річковими долинами, балками та ярами чергується з хвилястою, горбистою, платоподібною територією Донецької височини.

Клімат району помірно-континентальний з посушливим жарким літом і малосніжною зимою. Середня температура січня від -6 °С на півночі до -4°С на півдні, липня - відповідно +22°С і +23°С. Влітку панує антициклоніальна погода з великою кількістю ясних і сонячних днів. Виникають суховії та пилові бурі. Опадів випадає 350-500 мм за рік, переважно у весняно-літній період.

Водними ресурсами район забезпечений добре. Головною річкою є Дніпро з багатьма притоками. У межах району знаходяться Дніпровське та частини Дніпродзержинського і Каховського водосховищ. Збудовано також 127 невеликих водосховищ і понад 2 тис. ставків. Для постачання питної і технічної води Криворіжжю споруджено канал Дніпро - Кривий Ріг.

Безперечною цінністю для організації рекреаційної діяльності являють собою об'єкти природно-заповідного фонду, а особливо Дніпровсько-Орільський природний заповідник, парк Шевченка в Дніпропетровську, ландшафтний заказник "Північна Червона Балка", Криворізький ботанічний сад Дніпропетровської області; дендропарк у Веселих Боковеньках, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в Онуфріївці та Миколаївці ("Хутір Надія"), заповідне урочище біля с. Салькове Кіровоградської області, а також Луганський природний заповідник, що складається з трьох відділень: Стрільцівський та Провальський Степ, Станично-Луганське відділення, три відділення Українського степового заповідника (Хомутівський степ, Кам'яні могили, Крейдова флора), національний природний парк "Святі гори". [27]

Історико-культурні ресурси. У зв'язку з порівняно недавнім освоєнням території Придніпровсько-Донецького туристичного району, військовим, а згодом промисловим значенням більшості поселень, його архітектурно-історичні ресурси не відрізняються великим різноманіттям і представлені адміністративними і жилими будинками ХІХ-ХХ ст., культовими спорудами ХVІІІ-ХХ ст., численними пам'ятними знаками, що відзначають місця пам'ятних подій козацької доби та пізніших часів. Також збереглося небагато православних культових споруд, адміністративних і садибних будівель ХІХ-ХХ ст., численні комплекси споруд кінних заводів, меморіальні пам'ятки, присвячені історичним подіям ХХ ст. [27]

Сьогодні Дніпропетровщина для багатьох являє собою важливий індустриальний центр всієї України, але вона також пропонує чимало туристських об'єктів. Наприклад, визначні пам'ятки Катеринославського краю здавна привертали увагу як видатних письменників, художників, видатних

діячів, так і чисельних туристів. Окрім історико-географічного (відвідання запорозьких святинь, історичних пам'ятників), гідрологічного та бальнеологічного (відпочинку на Солоному Лимані та Дніпровських водосховищах), геологічного (Волоські скелі), мінералогічного, геоботанічного, екологічного видів туризму, Дніпровський край може запропонувати потенційним туристам знайомство із своїм промисловим комплексом, що є одним із найбільших в державі, а по деяких параметрах – й унікальним.

Дніпровський регіон, завдяки своєму вигідному географічному положенню, є не тільки великим промисловим та торговельним мегаполісом, але й має статус бізнес-центру України. Він відомий своїми науковими технологіями, в першу чергами – в галузі ракетобудування.

Багата, щедра та гостинна земля – воістину “золотий” регіон України. Величезна культурна спадщина, талановитість сучасних митців привертають до нього увагу всього світу. Тому Дніпровський регіон є особливо принадним для іноземних кіл, як ділових, так і культурних.

Зважаючи на усе вище викладене, особливого значення для даного регіону набуває розвиток туристичної інфраструктури.

Дніпропетровська область (*Додаток А*) має достатньо великий туристично-рекреаційний потенціал:

природні можливості області, яка знаходиться на кордоні змішаних лісів та степової зони, і унікальні водні ресурси;

культурно-історична спадщина;

етнографічно-культурний потенціал (народні промисли та ремесла).

До Дніпропетровської області входять такі райони: Апостолівський, Васильківський, Верхньодніпровський, Дніпропетровський, Криворізький, Криничанський, Магдалинівський, Межівський, Нікопольський, Новомосковський, Павлоградський, Петриківський, Петропавлівський, Покровський, П'ятихатський, Синельниківський, Солонянський, Софіївський, Томаківський, Царичанський, Широківський, Юр'ївський (*Додаток Б*).

В області 114 природно-заповідних територій і об'єктів, у тому числі 15 заказників державного значення та 33 місцевого значення, 51 пам'ятка природи, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища. На її території розташовані 84 готелі, 130 баз відпочинку.

До рекреаційних ресурсів області належать м'який клімат, мінеральні джерела, лікувальні грязі.

В регіоні працює 52 стаціонарних оздоровчих таборів санаторного типу, які готові приймати дітей та молодь на оздоровлення.

Туристичний сектор області представляють 100 державних та приватних суб'єктів туристичної діяльності.

З метою розвитку туристичної галузі головним управлінням зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності розроблено регіональну програму розвитку туристичної діяльності, якою передбачено формування внутрішнього ринку туристичних послуг на Дніпропетровщині. Ці заходи потребують залучення інвестицій.

Основні з них:

створення експозиції "Золота Скіфія" на базі Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького;

відновлення частини річкового шляху "із варяг в греки". Включення до цього маршруту відвідування місця загибелі князя Святослава (с. Микільське-на-Дніпрі Солонянського району);

створення туристичного комплексу на місці існування фортеці "Кодак" біля с. Старі Кодаки Дніпропетровського району;

спорудження туристичного мотелю "Самарсько-Богородицька фортеця" по трасі Москва - Сімферополь;

розроблення туристичного маршруту "Місцями битв визвольної війни 1648-1654 років";

реконструкція санаторію "Новомосковський" з метою використання його як рекреаційного центру (санаторне обслуговування людей похилого віку, хворих цукровим діабетом, вагітних жінок).

Дніпропетровщина має значний туристичний та рекреаційний потенціал (Додаток В).

Особливий інтерес серед природних об'єктів області викликає таке унікальне явище як “степовий водоспад”: поблизу Нікополя річка Кам'янка в одному з урочищ утворює 30-метровий водоспад, особливо видовищний восени та навесні.

Природно-туристичні об'єкти (Додаток Г) на території області вдало поєднуються з об'єктами історико-патріотичного та фольклорного туризму. Зокрема, це скіфські кургани I тисячоліття до н.е., місця розташування запорізьких січей (на сучасній території області розташовано 5 із 8 січей), могила легендарного кошового Сірка у селищі Капулівка, місця перемог Богдана Хмельницького в роки визвольної війни (Жовті води, Княжі байраки), місця форсування Дніпра радянськими військами в роки Другої світової війни. Чільне місце на туристичній мапі Дніпропетровської області займає Петриківка – центр всесвітньо відомого петриківського декоративного розпису.

Основним рекреаційним районом області є Новомосковський ліс, де розташовано переважну більшість баз відпочинку, туристичних баз, колишніх піонерських таборів. Майже всі вони розраховані на місцевого масового споживача. Тут же створюються й комплекси для елітного відпочинку з пляжами, готелями, рибальськими та мисливськими угіддями. Популярності цій зоні відпочинку додає близькість до Дніпропетровська (20 хвилин автомобілем). Є на Дніпропетровщині й власний курорт – Солоний лиман, лікувальні грязі якого, за оцінками місцевих фахівців, нічим не поступаються за своїми цілющими властивостями іншим лікувальним грязям України.

Серед міст області за рівнем туристичної привабливості незаперечно перше місце посідає обласний центр. За підсумками торішнього загальнонаціонального конкурсу Дніпропетровськ за рівнем благоустрою отримав друге (після Києва) місце. Це стало визнанням тих зусиль, яких докладає місцева влада та бізнес до благоустрою обласного центру, передусім

його історичного центру. За останні роки центральні квартали Дніпропетровська суттєво поліпшили свою привабливість, зокрема серед досягнень можна назвати цьогорічну реалізацію першого етапу влаштування художнього підсвічення найвизначніших будинків центру міста. Понад двадцять будинків відтепер мають систему художнього освітлення, яка в середньому коштувала по 100 тис грн. на будинок. Цікаво, що відповідні видатки лягли не на місцевий бюджет, а на власників та орендарів будівель. Характерною рисою сучасного Дніпропетровська є постійне поповнення його туристичних путівників новими об'єктами, передусім пам'ятниками. Восени було відкрито пам'ятник М.Полю (який причетний економічного та культурного розвитку міста в другій половині 19 ст.), а влада вже має новий проект – втілити в бронзу й камінь значення Дніпропетровська як ракетно-космічної столиці держави [25].

Дніпропетровська область має достатньо великий туристично-рекреаційний потенціал, крім того існують передумови для його розвитку: природні особливості регіону, який знаходиться на кордоні змішаних лісів та степової зони, унікальні водні ресурси; культурно-історична спадщина; етнографічно-культурний потенціал (народні промисли та ремесла). Туристична сфера області усе впевненіше заявляє про себе, як дійсно конкуренто спроможна індустрія, що відчутно сприяє економічному розвитку Дніпропетровщини та зростанню добробуту громадян.

У Дніпропетровській області на державному обліку перебуває 11,9 тисяч нерухомих пам'яток, в тому числі 318 пам'яток архітектури, переважно XVIII–XX ст. [2].

Найвідомішими туристичними об'єктами є культурно-архітектурні пам'ятки в с. Старі Кодаки, місця боїв козацьких військ з польською шляхтою, історико-культурні пам'ятки Дніпропетровська, садиба-музей Д. І. Яворницького; місця, пов'язані з форсуванням Дніпра в роки другої світової війни, скіфські кургани IV ст. до н. е., місця розташування козацьких

січей, музей ужиткового мистецтва Петриківського художнього орнаменту в с. Петриківка та ін.

Туристичний сектор області налічує 340 суб'єктів туристичної діяльності. Обсяг наданих туристичних послуг за 2007 рік склав 273,38 млн. грн., з них іноземним туристам – 6,6 млн. грн., туристам, що виїжджали за кордон України – 214,3 млн. грн.

Протягом 2007 року область відвідало 15676 іноземних та 71235 внутрішніх туристів; кількість екскурсантів склала 27291 осіб [3].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що Дніпропетровський регіон має великий потенціал та перспективи в майбутньому в сфері туризму, тому на Дніпропетровщині плануються деякі заходи, які розроблені спеціально для розвитку туристичної індустрії:

- розвиток міжнародного співробітництва у сфері туризму і курортів, формування позитивного туристичного й санаторно-курортного іміджу Дніпропетровщини;
- створення кадастру природних територій та ресурсів туризму, проведення їх економічної оцінки, опису та класифікації;
- розроблення регіональної програми розвитку сільського та «зеленого» туризму;
- забезпечення підготовки інвестиційних паспортів рекреаційних об'єктів області, привабливих для іноземних і вітчизняних інвесторів;
- упровадження моніторингу курортно-оздоровчих і рекреаційних територій та природних лікувальних ресурсів;
- розроблення мап, схем, буклетів, туристичних довідників, створення єдиної інформаційної системи з повним банком даних санаторно-курортних, рекреаційних, туристичних послуг області
- створення навчального центру та позашкільних гуртків для розвитку активного етнографічного туризму.

2.2. Оцінка інфраструктурного забезпечення туризму у Дніпропетровській області

На Дніпропетровщині – в краї, що має багате індустріальне минуле, в досить складному становищі перебувають численні пам'ятники науки й техніки – об'єкти, які відносяться до категорії, користуючись прийнятою сьогодні в євроамериканській культурі терміном, «індустріальної спадщини». Хоча останнє не вичерпується пам'ятниками науки й техніки, але саме вони становлять левову його частку. Історія матеріальної культури Придніпров'я XVIII–XX ст.ст. – це у визначальному ступені історія гірничодобувної промисловості, металургії, металообробки, у пізніший період – ще й машинобудування. Це обумовило й типи пам'ятників індустріальної культури краю, і характер проблем, пов'язаних з їхнім збереженням та використанням, а також пропагуванням в якості об'єктів туризму. Втім, не одними лише пам'ятками промислової (індустріальної) спадщини славетна Дніпропетровщина, а й величезною кількістю сучасних промислових виробництв, адже в регіоні діють більше 700 основних промислових підприємств двадцяти видів економічної діяльності, виробляється близько 17–18% усієї промислової продукції України, і за цим показником область посідає друге місце по країні. Тож цілком логічно оцінити можливості застосування цього потенціалу й в цілях розвитку в краї специфічного виду туризму – промислового, досвід розвитку якого в світі мають вже достатньо багато країн.

Сьогодні Дніпропетровщина пропонує чимало екскурсійних об'єктів та туристських маршрутів, різноманітні програми перебування – екскурсії, відвідування театрів, спортивних видовищних змагань тощо. І область, і місто Дніпропетровськ, мають що запропонувати відвідувачам – в цьому можна переконатися, якщо ознайомитися, наприклад, з ресурсами Інтернет-сайтів. Визначні пам'ятки Січеславного краю здавна привертали увагу як видатних

письменників, художників, видатних діячів, так і чисельних туристів. Окрім історико-географічного (відвідання запорозьких святинь, історичних пам'ятників), гідрологічного та бальнеологічного (відпочинку на Солоному Лимані та Дніпровських водосховищах), геологічного (Волоські скелі), мінералогічного, геоботанічного, екологічного видів туризму, Дніпровський край може запропонувати потенційним туристам знайомство із своїм промисловим комплексом, що є одним із найбільших в державі, а по деяких параметрах – й унікальним.

З метою розвитку туристичної галузі головним управлінням зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрації розроблено регіональну програму розвитку туристичної діяльності.

На державному рівні законодавчо визначено туризм одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури. Такий підхід забезпечує перетворення курортної і туристичної сфери в один з пріоритетних напрямів регіонального розвитку та структурної розбудови економіки, культури, створенню сучасної та високоефективної туристичної та курортно-рекреаційної індустрії.

З метою створення належних умов для розвитку сфери туризму і діяльності курортів, першочергового стимулювання в'їзного та внутрішнього туризму, розбудови сучасної інфраструктури Указом Президента України 2018 рік оголошено Роком туризму і курортів в Україні. Реалізація існуючих завдань

Дніпропетровська область має достатньо великий туристично-рекреаційний потенціал, крім того існують передумови для його розвитку: природні особливості регіону, який знаходиться на кордоні змішаних лісів та степової зони, унікальні водні ресурси; культурно-історична спадщина; етнографічно-культурний потенціал (народні промисли та ремесла). Туристична галузь області усе впевненіше заявляє про себе, як дійсно конкурентно спроможна індустрія, що відчутно сприяє економічному розвитку Дніпропетровщини та зростанню добробуту громадян.

На Дніпропетровщині знаходиться 114 природно-заповідних територій і об'єктів, у тому числі 15 заказників державного значення та 33 – місцевого значення, 51 пам'ятка природи, 8 парків – па'мяток садово-паркового мистецтва, 3 заповідних урочища.

У регіоні зареєстровано понад 240 туристичних організацій, з яких близько 200 працюють у сфері міжнародного туризму.

До рекреаційних ресурсів області належать м'який клімат, мінеральні джерела, лікувальні грязі. Справжньою перлиною Придніпров'я є курорт "Солоний лиман" у Новомосковському районі. Тут природа вміло розташувала рідкісне родовище лікувальних грязей в сукупності з мінеральними водами, які варто використати для лікування і профілактики різних захворювань, загартування і тренування організму.

Найвідомішими туристичними об'єктами є культурно-архітектурні пам'ятки в с. Старі Кодаки, місця боїв козацьких військ з польською шляхтою під м. Жовті Води та с. Княжі Байраки, історико-культурні пам'ятки Дніпропетровська, садиба-музей Д.І. Яворницького; місця, пов'язані з форсуванням Дніпра в роки другої світової війни, скіфські кургани IV ст. до н.е., місця розташування козацьких січей, музей ужиткового мистецтва Петриківського художнього орнаменту в смт Петриківка та ін.

Туристичний сектор області налічує 340 суб'єктів туристичної діяльності. Обсяг наданих туристичних послуг за 2019 рік склав 273,38 млн. грн., з них іноземним туристам - 6,6 млн. грн., туристам, що виїжджали за кордон України - 214,3 млн. грн.

Протягом 2019 року область відвідало 15676 іноземних та 71235 внутрішніх туристів; кількість екскурсантів склала 27291 осіб.

Серед туристичних організацій, які надають перевагу роботі на внутрішньому туристичному ринку та розвитку екскурсійної діяльності у регіоні, слід відзначити: Дніпропетровське обласне закрите акціонерне товариство по туризму та екскурсіях "Дніпротурист", товариство з обмеженою

відповідальністю "Кривбастур", "Сентоза тур", "Караван", "Експрес тур", "Ласпі", "ЯРД", "Сервіс тур", "Глобал тур", "Вам", "Вояж сервіс" та ін.

У межах реалізації програми розвитку туризму в Дніпропетровській області на 2019 – 2022 роки та створення конкурентоспроможного вітчизняного туристичного продукту протягом 2021 року планується реалізація заходів щодо:

- розвитку міжнародного співробітництва у сфері туризму і курортів, формування позитивного туристичного й санаторно-курортного іміджу Дніпропетровщини, у тому числі шляхом презентацій на спеціалізованих туристичних регіональних та міжнародних виставках, проведення туристичного ярмарку „Степ – колыска України”, фестивалів сільського та „зеленого” туризму, „Петриківський дивоцвіт” з розвитку „зеленого” туризму та народних ремесел, мистецтв Дніпропетровщини, народних свят та обласних змагань зі спортивного туризму;

- створення кадастру природних територій та ресурсів туризму, проведення їх економічної оцінки, опису та класифікації;

- розроблення регіональної програми розвитку сільського та „зеленого” туризму;

- забезпечення підготовки інвестиційних паспортів рекреаційних об’єктів області, привабливих для іноземних і вітчизняних інвесторів;

- створення презентаційних, рекламних CD і DVD-дисків, буклетів та іншої методичної продукції, пов’язаної з історією розвитку туризму та туристичних об’єктів Дніпропетровщини;

- розробка та супроводження Інтернет-сайта „Дніпропетровщина туристична”;

- розроблення туристичних і екскурсійних маршрутів у м. Дніпропетровську, Петриківському, Нікопольському, Апостолівському й Покровському районах, як історично важливих та ландшафтно-рекреаційних об’єктах туризму області;

- упровадження моніторингу курортно-оздоровчих і рекреаційних територій та природних лікувальних ресурсів;
- розроблення мап, схем, буклетів, туристичних довідників, створення єдиної інформаційної системи з повним банком даних санаторно-курортних, рекреаційних, туристичних послуг області;
- створення на Дніпропетровській обласній телерадіокомпанії програми та науково-популярного фільму „Дніпропетровщина туристична”;
- створення навчального центру та позашкільних гуртків для розвитку активного етнографічного туризму;
- організація і проведення постійно діючих сільських виставок „Український побут” (на базі фондів обласного комунального закладу Дніпропетровського національного історичного музею імені Д.І. Яворницького та приватних колекцій).

2.3. Сучасні тенденції розвитку культурно-пізнавального туризму у Дніпропетровській області

Попри певні досягнення існує ряд проблем щодо розвитку туристичної інфраструктури в регіоні. На нашу думку, можна виділити ряд факторів, що гальмують розвиток туризму в регіоні: невідповідність нормативно-правової бази міжнародному законодавству; обмеженість інвестиційної привабливості туристичної та курортної галузей; недостатній рівень фінансування за рахунок державного бюджету; невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам. Аналіз туристичних ресурсів, передумови виникнення туризму в Дніпропетровській області дав змогу систематизувати туристичні потоки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка туристичних потоків Дніпропетровської області

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності області – усього	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2015	26887	389	11682	14816	32773
2016	27895	165	14565	13165	25933
2017	20125	119	16228	3778	28661

Результати аналізу табл. 1 показують, що іноземний туризм, як і туризм загалом, Дніпропетровської області розвивались у 2015-2017 рр. нерівномірно. У цей період спостерігається тенденція до значного зменшення кількості іноземних туристів із 389 осіб у 2015 р. до 119 осіб у 2017 р. У той же час кількість туристів Дніпропетровської області, які виїжджали за кордон України зменшилась із 11682 осіб у 2015 р. до 16228 у 2017 р. Основними причинами зменшення кількості туристів є недостатній рівень розвинутої безпосередньо мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам; технологічна відсталість галузі; низький рівень обслуговування, зумовлений загальною кваліфікацією працівників галузі; відсутні кошти на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва; низький рівень доходів населення, зокрема заробітної плати. Перелічені фактори впливу на скорочення туристичних потоків напряду впливають на динаміку кількості колективних засобів розміщення (КЗР) (табл. 2.2).

За результатами аналізу даних табл. 2.2 бачимо, що кількість КЗР юридичних осіб розвивалась рівномірно, що стосується фізичних осіб підприємців з 2015-2017 рр. збільшилась. Це відбулося переважно за рахунок приватної власності громадян, а саме оренди і здачі помешкання, що

підвищило їх особистий рівень життя. Кількість місць як фізичних, так і юридичних осіб усього у 2015 р. становила 10054 одиниць, порівняно з 2017 р. збільшилась до 10465 одиниць. Так, кількість розміщених осіб усього протягом 2015 р. становила 177575 осіб, а у 2017 р. зросла на 40633 особи по відношенню до 2015 р. та становила 218208 осіб.

Таблиця 2.2

Колективні засоби розміщування

Роки	Кількість КЗР, одиниць			Кількість місць, одиниць			Кількість розміщених, осіб		
	усього	юридичні особи	фізичні особи- підприємці	усього	у тому числі		усього	юридичні особи	фізичні особи- підприємці
					юридичні особи	фізичні особи- підприємці			
2015	126	88	38	10054	10465	1053	177575	148570	29005
2016	133	88	45	10383	8985	1398	195083	16238	32695
2017	154	89	65	10465	8989	1476	218208	159742	58466

Таким чином, Дніпропетровський регіон має значні природні, історичні та культурні ресурси, а також сприятливу для розвитку туризму розгалужену транспортну мережу, але в області відзначається ряд проблем, які гальмують розвиток такого прибуткового сектору економіки. При вирішенні цих проблем Дніпропетровська область зможе конкурувати не лише з іншими регіонами України, а навіть вийти на міжнародний рівень.

За станом ландшафтних ресурсів і потенційних потреб в рекреаційних територіях, а також їх взаємному розміщенню в межах регіону, область належить до областей з дуже вираженим їх дефіцитом. Рівень забезпеченості рекреаційними ландшафтними ресурсами складає лише 57,5%.

Область має сприятливі природно-кlimатичні умови для розвитку коротко- та довгострокового відпочинку населення, необхідність якого обумовлена високоінтенсивним промисловим виробництвом.

М'який клімат, наявність джерел мінеральних вод і лікувальних грязей, широкі береги Дніпра, водосховищ сприяють розвитку курортно-рекреаційної мережі області.

В області зарезервовано 14 рекреаційних зон, три з яких виконують лікувально-оздоровчі функції:

1. Діївсько-Таромська зона – 3,6 тис.га. В межах Криничанського, Дніпропетровського районів між містами Дніпропетровськ та Дніпродзержинськ на березі р.Дніпро, включає Діївський гідропарк, Таромський лісопарк, Сухачівський комплекс відпочинку. Для короткочасного відпочинку населення мм.Дніпропетровська та Дніпродзержинська.

2. Курорт "Солоний лиман" – 3,1 тис.га. В межах Новомосковського та Павлоградського районів. Лікування на базі мулових лікувальних грязей та мінеральних джерел. Тривалий відпочинок для населення області.

3. Район м.Верхньодніпровська – 0,2 тис.га. У межах Верхньодніпровського району на березі Дніпродзержинського водосховища, 8 км від м.Верхньодніпровська. Тривалий та короткочасний відпочинок.

4. Район с.Одарівки – 0,15 тис.га. В межах Криничанського району, 50 км від Дніпродзержинська. Тривалий відпочинок.

5. Район м.Нікополя – 0,1 тис.га. В межах Нікопольського району на березі Каховського водосховища. Короткочасний відпочинок.

6. Район с.Червоногригорівка – 0,2 тис.га. В межах Нікопольського району на березі Каховського водосховища. Тривалий та короткочасний відпочинок.

7. Урочище "Орлівщина" – 0,9 тис.га. В межах Новомосковського району на березі річки Самари. Тривалий та короткочасний відпочинок.

8. Урочище Велико-Михайлівка – 1,0 тис.га. В межах Покровського району на березі річки Вовчої. Тривалий та короткочасний відпочинок.

9. Урочище Забіловід – 0,2 тис.га. В межах Царичанського району, 9 км від смт.Царичанки біля староріччя річки Оріль – озеро Забіловід. Лікування на базі мінерального джерела.

10. Урочище Чабанка – 0,1 тис.га. В межах Криворізького району, 30 км від м.Кривого Рогу. Тривалих відпочинок для населення.

11. Урочище Левенцеві Кучугури – 0,2 тис.га. В межах Магдалинівського району на березі річки Оріль. Кліматичне лікування.

12. Урочище Синельникове – 0,3 тис.га. В межах Магдалинівського району на березі річки Оріль. Тривалий відпочинок.

13. Урочище Домашня балка та Військова балка – 1,4 тис.га. У межах Солонянського району на березі річки Дніпро, 30 км від м.Дніпропетровська. Тривалий та короткочасний відпочинок населення.

14. Район с.Могилів – 0,01 тис.га. В межах Царичанського району, 10 км від смт.Царичанка на березі річки Оріль. Тривалий відпочинок [25].

У Дніпропетровській області налічується 35 пам'яток містобудування та архітектури загальнодержавного значення, які затверджені наказом Держбуду України від 02.06.99 №128 та 308 – місцевого значення, затверджених розпорядженням голови облдержадміністрації від 12.04.96 №158-р. Стан збереження довкілля на їх територіях задовільний, більшість із них представлені будинками, церквами, соборами.

В області знаходиться 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальною площею 462,5 га, із них – 1 загальнодержавного значення на площі 45,0 га та 7 місцевого значення на площі 417,5 га. Всі парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва потребують проведення ландшафтної реконструкції і виділення фінансування для розробки даних проектів, а також визначення єдиного користувача. Більшість парків знаходиться на балансі у відділах культури міських та районних рад, а зелені насадження залишаються без потрібного догляду, через що дирекціям парків до цього часу не видано акти на право постійного користування землею.

Відповідно до Закону України "Про охорону культурної спадщини" на обліку та під охороною держави на території Дніпропетровської області знаходиться 4155 пам'яток археології загальною площею 1678 га і 1974 – історії та монументального мистецтва загальною площею 128,34 га.

Землі, на яких вони розташовані, за Земельним Кадастром України відносяться до категорії земель історико-культурного призначення. Вони підлягають обстеженню у зв'язку з вивченням археологічних пам'яток.

Дніпропетровська область має чудові можливості пропонувати майже всі види туризму за географічними та за якісними характеристиками. Це стосується як іноземного, так і міжрегіонального й місцевого туризму, який може мати “класичний” характер екскурсійно-ознайомчих турів, а може бути власне рекреаційним, лікувально-оздоровчим, спортивним (зокрема, водноспортивним), краєзнавчим, зеленим (відпочинок/праця у сільських садибах), мисливським або рибальським і навіть екстремальним (військовим). Все це (за винятком військового туризму) пропонують місцеві туристичні фірми. Але і зелений, і мисливсько-рибальський й значною мірою спортивний та лікувальний туризм залишаються для місцевого споживача екзотикою. Причини полягають у тому, що, по-перше, споживач просто не має звички користатись нетрадиційними видами туристичних послуг. А по друге, рівень платоспроможності більшості населення регіону не дає можливості скористатися послугами туристичних компаній, а платоспроможний клієнт віддає перевагу відпочинку десь “у вирії”, щонайменше – у Карпатах або Криму.

Дніпропетровська область ніколи не могла похвалитися (і не завжди мала право) увагою туристів, особливо іноземних. Водночас, увага до Дніпропетровщини невпинно зростає. Роль Дніпропетровщини як науково-технічного центру та космічної столиці держави є могутнім “магнетичним” фактором для українського й іноземного туриста. Відносно високі темпи соціально-економічного розвитку області, й, насамперед, обласного центру сприяють активізації міжнародних контактів, а отже призводять до збільшення притоку “бізнес-туристів” – ділових людей та посадовців, передусім з Росії та Європи.

І тут на перше місце виходить проблема нерозвиненості туристичної інфраструктури, а поряд з цим – високі ціни на туристичні послуги

пристойного рівня. Про це щиро заявив головний “туристичний посадовець” Дніпропетровщини, генеральний директор Дніпровського регіонального центру туризму Петро Кармазин: “Ціни наші – це, безумовно, трагедія. Не тільки у готелях, але й на туристські послуги”. У регіоні складається такий собі негативний “туристичний парадокс” – туристам є що показувати вже зараз, навіть без серйозних капіталовкладень, у туристів є бажання на це подивитися, але туристична галузь області не може задовольнити це бажання за цінами, адекватними якості.

На Дніпропетровщині працює близько півтисячі туристичних фірм, більшість із яких – це невеличкі підприємства, які є турагентами вітчизняних та іноземних туроператорів й працюють майже виключно у “виїзному” секторі туризму. Послуги з прийому туристів у регіоні здійснюють декілька місцевих середніх та великих турфірм та більшість представництв туристичних фірм загальнонаціонального рівня. Загальною тенденцією останніх років є постійне домінування туристичного “імпорту” над “експортом” – дніпропетровці набагато більше виїжджають за кордон та до інших регіонів України, ніж приймають у себе гостей.

Найпопулярніші закордонні напрямки – це Росія, Туреччина та інші країни Середземномор’я, Польща, країни ЄС. В Україні дніпропетровці найчастіше відпочивають у Криму, на Львівщині, у Закарпатті, Києві, а також у сусідів – у Запорізькій (Запоріжжя, Азовське узбережжя) та Полтавській (Полтава, Миргород) областях.

Одним з найстаріших, найбільших та найавторитетніших суб’єктів туристичного бізнесу Дніпропетровщини є ЗАО “Дніпротурист”, до складу якого входить низка міських екскурсійних бюро (у Дніпропетровську, Кривому Розі, Новомосковську, Дніпродзержинську, Павлограді), заміський готельно-туристичний комплекс та один із найбільших готелів Дніпропетровська. Досвід цього підприємства є непоганою ілюстрацією досягнень та втрат туристичної галузі регіону [25].

2.4. Перспективи розвитку туризму у Дніпропетровській області

Отже, із попереднього підрозділу бачимо, що далеко не повністю використано можливості внутрішнього туризму Дніпропетровської області. Для швидкої та повноцінної реалізації туристичного потенціалу області необхідне постійне сприяння з боку владних структур усіх рівнів. Поряд із неефективним станом туристичної інфраструктури найбільш гострими для галузі залишаються проблеми надмірного оподаткування, зокрема великі ставки місцевих зборів та проблема недобросовісної конкуренції з боку передусім невеличких фірм. Часто-густо такі фірми працюють поза межами своїх ліцензій або взагалі без ліцензій, працюють за тіншовими схемами, суттєво зменшуючи власні видатки. До того ж, невеликі фірми, серед яких багато “одноденок”, нерідко не несуть жодної майнової відповідальності перед клієнтом за якість та відповідність наданих послуг. У зв’язку з цим можна позитивно оцінити можливі зміни чинного законодавства, згідно з якими буде створено спеціальний страховий фонд, до якого туроператори мають вносити по 130 тис. грн. застави, а турагенти – по 13 тис., що дасть можливість певною мірою оздоровити конкуренцію у галузі.

Одним із невідкладних заходів з розвитку туристичної інфраструктури туризму має стати створення обласного методичного центру з підготовки та перепідготовки кадрів для туристичної сфери, яка відчуває жорсткий кадровий голод на професіоналів. Такий центр міг би бути створений і на “Дніпротуриста”, який має відповідне матеріальне та методичне забезпечення (зокрема, розроблено програми підготовки усього спектру фахівців – від кухаря до топ-менеджера).

Відповідаючи на запитання: “Що найбільше заважає розвитку туристичного бізнесу?”, голова правління ЗАО “Дніпротурист” Віталій Сергеев зазначав у минулорічному інтерв’ю журналу “Лідер Придніпров’я” [25]: “В першу чергу – наша система оподаткування. Ми упродовж багатьох років повністю сплачуємо податки, нічого не приховуючи, й за рахунок цього

нерідко програємо фірмам–одноденкам за фінансовими результатами. Нещодавно з туристичних підприємств почали брати ще й податок на відбудову та підтримку у належному стані історичних пам'яток – і відтепер ми змушені сплачувати не 30% податку на прибуток, а 40%. Але головне, що ці 40% беруться не з мізерного прибутку від екскурсійної діяльності, а з загального прибутку підприємства – це немов би пришивати піджак до гудзика а не навпаки. Є й інші претензії до тих, хто за службовими обов'язками мав би сприяти нашому зростанню. Відповідні пропозиції неодноразово подавалися до Верховної Ради та Кабінету Міністрів, але поки що все по-старому.”

Обласна влада, принаймні на рівні заяв та декларацій, визнає важливість розвитку туристичної галузі та демонструє готовність сприяти її всебічному розвитку. У жовтні 2018 р. при Дніпропетровській облдержадміністрації було створено координаційну раду з питань розвитку туризму в регіоні, до складу якої увійшли фахівці туристичної сфери та суміжних галузей (зокрема, митники, прикордонники). Логічним кроком у створенні місцевою владою сприятливого клімату для розвитку туристичного бізнесу стало прийняття обласною радою у березні цього року програми “Розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2017-2025 рр.” Програма, “головною стратегічною метою якої є формування на території області конкурентноспроможної туристичної індустрії як однієї з пріоритетних галузей економіки регіону, забезпечує, з одного боку, потреби споживачів (як українських, так і зарубіжних) у туристично-рекреаційних послугах, а з іншого – значний внесок у соціально-економічний розвиток регіону за рахунок збільшення дохідної частини обласного та муніципального бюджетів, притоку інвестицій, збільшення числа робочих місць, поліпшення здоров'я населення.” Досягти цієї суспільно корисної мети передбачено за рахунок розв'язання силами регіону цілої низки відповідних завдань: зокрема, розробити систему податкових пільг, впровадити постійний моніторинг туристичних об'єктів та створити їхній кадастр, розробляти та втілювати інформаційні кампанії з популяризації туристичного потенціалу області.

Недоліками в цілому ґрунтовної та змістовної програми є відсутність конкретних показників розвитку та певна сумнівність щодо достатності запланованих джерел фінансування, серед яких перші місця відведено іноземним інвестиціям та комерційним кредитам. Сьогодні практика показує, що ці механізми в регіоні розвинені вкрай незадовільно. Відсутні у програмі й механізми взаємодії влади та бізнесу з громадськими організаціями. Роль третього сектора у справі розвитку туристичної сфери регіону на сьогодні фактично непомітна.

Що стосується Дніпропетровського агентства регіонального розвитку, то розвиток власне туризму не належить до пріоритетних видів діяльності агентства. Проте його активна робота з поліпшення бізнесового клімату регіону, різнобічна методично-консалтингова підтримка підприємців та владних структур й особливо плідні контакти з європейськими партнерами сприяють поживленню туристичної галузі Дніпропетровщини. На жаль, закритий характер інформаційної політики ЗАТ “Дніпропетровське агентство регіонального розвитку” не дає можливості адекватно висвітлювати роль та значення агентства у соціально-економічному розвитку області.

Підсумовуючи думки та оцінки місцевих фахівців, можемо назвати такі основні проблеми розвитку туристичної сфери у регіоні:

- зародковий стан розвитку туристичної інфраструктури;
- неадекватність співвідношення ціна/якість послуг у галузі;
- переважання виїзного (закордонного та міжрегіонального) туризму і відповідний вивіз “туристичних” коштів;
- надмірне оподаткування, що гальмує розвиток великих туристичних фірм та вичавлює у тінь малі;
- невпорядкованість у сфері ліцензування та державного контролю і як наслідок – численні – прояви недобросовісної конкуренції;
- незаангажованість проблемами галузі третього сектора;
- слабка інформаційно-рекламна підтримка внутрішнього туризму;

– низька платоспроможність переважної більшості потенційних споживачів туристичних послуг.

Вихід туристичної галузі Дніпропетровщини на рівень, відповідний його потенціалу, потребує консолідації зусиль бізнесу і місцевої влади (за умов реформування правового поля) та підключення до справи громадських структур. Спільне бачення проблем та перспектив у регіоні потрібно наповнити реальним змістом.

Для розвитку туризму в Дніпровському регіоні, як правило, необхідна наявність наступних факторів:

1) культурно-історичного потенціалу (історичні пам'ятники, пам'ятники архітектури, музеї, пам'ятні місця, культурно-видовищні й розважальні об'єкти);

2) природних ресурсів (ландшафт, сприятливий клімат, гідромінеральні ресурси, екологічні умови й ін.);

3) матеріально-технічної бази й інфраструктури туризму (готелі, кемпінги, пансіонати, сфера послуг, підприємства громадського харчування й ін.);

4) кадрових ресурсів (кваліфіковані фахівці в області туризму, що обслуговує персонал) [6, с. 211].

Варто відзначити, що ступінь розвитку туризму в конкретній країні або регіоні обумовлена наявністю одних з перерахованих вище факторів і якістю інших. Згадані фактори є туристськими ресурсами, тому що вони здатні задовольнити духовні потреби туристів, а також сприяють відновленню й зміцненню їхнього здоров'я.

Пріоритетним напрямком розвитку туристичної діяльності в Дніпровському регіоні повинна стати реконструкція об'єктів курортно-рекреаційної індустрії й реставрація пам'ятників архітектури, які можуть стати привабливими для туристів. Також щодо пропозицій розвитку туристичного регіону слід віднести проведення інформаційних кампаній у даному Дніпровському регіоні й в інших туристичних регіонах, що допоможе

поширити знання про можливості курортів даного туристичного регіону, стимулювати виїзний і внутрішній туризм у цьому регіоні.

Для розвитку в'їзного туризму в Дніпровському регіоні необхідно:

- створювати культурно-туристські зони у великих і середніх містах з цінною історико-культурною спадщиною, розташованих уздовж основних транспортних коридорів, а також у межах одноденної транспортної доступності уздовж цих коридорів;

- розвивати пришляхову мережу об'єктів туристського обслуговування з розміщенням у місцях зі сприятливими природно-ландшафтними умовами готелів, що дозволяють організувати відпочинок протягом декількох днів;

- створювати довідково-інформаційну й маркетингову служби, спрямовані на залучення транзитних пасажирів у систему туризму туристичного регіону.

Іншим напрямком для розвитку в'їзного туризму регіону може бути розвиток прикордонного туризму. Наприклад, для європейського туристичного регіону характерно, що прикордонний в'їзний туризм у загальному обсязі становить приблизно 60% [2, с. 71-72].

Досвід цього регіону показує, то успіх його розвитку очевидний, якщо широко використовувати загальну історію й традиційні культурні зв'язки, принцип добросусідства, подібність природних умов. Це може стати прикладом для інших туристичних регіонів.

Відвідування прикордонних районів як жителями сусідніх держав, так і іноземними туристами, що приїхали в ці країни, є істотним резервом збільшення туристського потоку в окремий туристичний регіон.

Розвиток ділового туризму, орієнтованого на обслуговування фахівців, бізнесменів, що приїжджають у певний туристичний регіон з діловими цілями, є одним з тих, що зараз активно розвиваються й найбільш вигідним видом туризму, тому що, крім доходів від туризму, діловий туризм сприяє розвитку економічних зв'язків.

Розвиток екологічного туризму, пов'язаного з відвідуванням туристами куточків недоторканої природи, має великі перспективи в деяких туристичних регіонах, наприклад, в африканському регіоні, де природні території становлять більшу частину материків, також це перспективно і для України. У африканському Дніпровському регіоні розташовані найбільш різноманітні й цінні в естетичному відношенні природні ландшафти.

Екологічний туризм забезпечує мінімальний вплив людини на природне середовище й спрямований на ознайомлення туристів із природними цінностями, їхнє екологічне виховання й освіту. Тому за опорні центри розвитку даного виду туризму в туристичних регіонах можна взяти типові для них природні екосистеми, не змінені або слабко змінені діяльністю людини, а саме, національні парки й т.д.

Тут перспективним є організація туристичних походів у ці недоторкані куточки природи, організація турів по болотах (яких в Україні, наприклад, достатня кількість), по озерним і річковим водним екосистемам на гребних і вітрильних суднах, турів по лісовим екосистемам з попутним вивченням флори й фауни.

Розвиток агротуризму, пов'язаного з відвідуванням туристами сільської місцевості для відпочинку й оздоровлення в чистих сільських районах, також перспективно для туристичних регіонів, які спеціалізуються на даному виді туризму. Передумовами для розвитку цього виду туризму служать, з одного боку, зростаюча популярність відпочинку в сільській обстановці для городян, що втомилися від міського шуму й суєти й бажають провести тиждень-інший в тиші, а з іншого боку - велика кількість будинків, що пустують, у сільській місцевості, правда, які потребують значного переустаткування.

Для туристів цікавий цей напрямок у туризмі, тому що він дозволяє одночасно відпочити й більш докладно ознайомитися з історією й побутом іншого народу. Наявність мінеральних вод, торфогрязей, сапропелів і інших природних лікувальних ресурсів сприяє розвитку в деяких туристичних регіонах і оздоровчого туризму [7, с. 48-49].

У багатьох країнах зафіксовані джерела мінеральних вод, які відрізняються великою розмаїтістю типів, і на базі яких відкриті курорти.

Для розвитку на цих курортах іноземного туризму пропонується реконструкція частини існуючих спальних корпусів санаторних установ з організацією в них номерів “люкс”, що відповідають міжнародним стандартам; створення служби додаткового медичного й побутового обслуговування.

У багатьох туристичних регіонах чудові умови для тих, хто бажає випробувати свою удачу на полюванні або риболовлі. Наявність великих мисливських угідь і розмаїтість мисливських тварин у спеціалізованому на цьому Дніпровському регіоні, з одного боку, і економічна доцільність у розвитку мисливського туризму, особливо іноземного, з іншого, дозволяють зробити висновок про його перспективність і необхідність подальшого розвитку в окремому Дніпровському регіоні.

Не варто забувати й про пізнавальний туризм. Адже в кожному Дніпровському регіоні є велика кількість пам’ятників історії й культури; місць, пов’язаних з важливими історичними подіями; місць, пов’язаних з життям і творчістю видатних особистостей; музеїв й ін.

Для залучення потоку туристів у Дніпровському регіоні важливо на ряду з музейними експозиціями й продажем сувенірів, включити в туристські маршрути відвідування діючих народних промислів і ремесел, познайомити їх з національною кухнею, народним мистецтвом і побутом, для туристів значний інтерес можуть представляти й фольклорні колективи, як професійні, так і самодіяльні.

У кожному Дніпровському регіоні світу існує багато перспективних напрямків розвитку в’їзного туризму, головне, щоб знайшлися ті, хто змогли б втілити ці ідеї в життя, тому що, на жаль, не у всіх регіонах розроблений механізм реалізації заходів щодо створення центрів і зон туризму, туристських трас із розвиненою системою прийому й обслуговування туристів; сучасних інформаційних систем, пов’язаних зі світовими туристськими

інформаційними системами; рекламної підтримки; законодавчого й організаційного забезпечення розвитку туристської галузі.

Тому, оптимістично оцінюючи перспективи розвитку в'їзного туризму в Дніпровському регіоні, слід зазначити, що від сьогоденного стану до ефективного використання наявного туристського потенціалу багатьом туристичним регіонам варто пройти чималий шлях, щоб зайняти нішу на ринку туризму, і щоб саме цей регіон був привабливим для туристів [6, с. 88].

Дніпропетровська область – найбільша в Україні за природно-ресурсним потенціалом, здатна розвивати сучасні види туристичної діяльності, а саме:

Сільський (або зелений) туризм в умовах високого ступіня урбанізації має всі підстави для розвитку в Дніпропетровській області. За оцінками експертів ВТО, ХХІ століття має стать віком сільського туризму, коли городяни, не бажаючи або не маючи можливості придбати путівку в санаторій або будинок відпочинку, їдуть пожити на природі, але у нормальних побутових умовах.

Екотуризм – це цільові поїздки у місця з відносно незайманою природою та добре збереженою культурно-історичною спадщиною.

Діловий туризм (бізнес-подорож) – туристичні поїздки з діловою метою. За оцінками експертів ВТО, частка ділового туризму в світі складає приблизно 20%.

Спортивний туризм – для прихильників спорту (велотуризм, альпінізм, дайвінг).

Освітній туризм (туристичний відпочинок поєднується з навчанням) у 3 напрямках: – вивчення мови; – заняття спортом; професійне навчання).

Хоббі-тури (захоплення під час туру, наприклад, тур любителів мисливства).

Водний туризм став масовим і популярним в Україні взагалі і в Дніпропетровській області зокрема. Рекреаційний потенціал річок, озер і водосховищ Дніпропетровської області дає змогу розвивати водний туризм, а багатство кліматичних, рослинних, рибних ресурсів і культурно-історична

спадщина дає змогу вибрати маршрут водного туризму за інтересами. Водний туризм має ряд переваг перед іншими видами: вмiсткiсть засобiв сплаву дозволяє зробити похiд бiльш комфортним, взяти бiльшу кiлькiсть обладнання, рiзноманiтнiший асортимент продуктiв харчування, риболовні снастi та iнше. Можливостi використання рекреацiйних водних ресурсiв поверхневими шарами не обмежуються. Цiкавим для туризму є пiдводний свiт озер, рiчок. Пiдводне плавання (плавання з аквалангом або дайвiнг) – це ефективний вiдпочинок, бо пiд водою людина потрапляє в стан спокою: нiхто не бентежить, немає вiдволiкаючих факторiв, звуки, що лунають з глибин, лише заспокоюють. Як вважають усi вiдомi агентства, що займаються сертифiкацiєю дайверiв, пiдводне плавання легке та безпечне, занурюватись з аквалангом можна з 10 рокiв. У Днiпропетровську вже iснує декiлька клубiв i центрiв дайвiнгу та пiдводної охоти, найвiдомiшi з них: Дайв-центр мiста Днiпропетровська, до якого входять автономнi iнструктори з дайвiнгу та клуб любителiв дайвiнгу i пiдводної охоти "Андрiївський смак", який заснований з iнiцiативи та за пiдтримки Андрiя Макаревича – спiвака, дайвера зi стажем, на рахунок якого сотнi занурень в багатьох рiчках, морях i океанах. Дуже цiкавою є р. Орiль (лiва притока Днiпра). Найцiкавiшi мiсця знаходяться в 80 км. вiд Днiпропетровська, де невелика глибина (3-6 м), проте пiдводний свiт дуже цiкавий, спостерiгається рiзноманiтнiсть флори та фауни. На такiй же вiдстанi вiд Днiпропетровська є мiсця для дайверiв у каналi Днiпро-Донбас, де глибина досягає 7 метрiв, а видимiсть становить 4-6 метрiв. Цiкавим для дайверiв вважається Днiпродзержинське водосховище, але найбiльше використовуються для дайвiнгу мiсця, розташованi в 50 км вiд Днiпропетровська. Загадковий Сурсько-Литовський кар'єр, затоплений нещодавно та недостатньо дослiджений дайверами, знаходиться в 30 км вiд Днiпропетровська. Екзотичним є пiдводний ландшафт старого русла Днiпра. Пiд водою вертикальнi гранiтнi стiни (це колишнi знаменитi днiпровськi пороги), валуни висотою до 5 м, гроти. Максимальна глибина сягає 18 м.

Потенціал для розвитку рибної ловлі та підводного мисливства на Дніпропетровщині дуже великий. Степове Придніпров'я завжди славалося своїми водними та рибними ресурсами. Успішний розвиток рибальства обумовлений розповсюдженням 56 видів риби, 26 з яких становлять інтерес для аматорського рибальства.

Існує також круїзний туризм, який виконує оздоровчо-лікувальні, культурно-пізнавальні функції. У Дніпропетровській області круїзи здійснюються по Дніпру. Послугами українських круїзних компаній вже користуються іноземні туристи багатьох країн світу.

Слід окреслити самі актуальні проблеми в сфері розвитку туризму в регіоні.

1. Нескоординованість зусиль розвитку національного туризму серед організацій різних форм власності, що призводить до звуження сфери охоплення населення туристичними заходами.

2. Недостатнє рекламно-інформаційне забезпечення.

3. Слабка управлінська культура туризму.

4. Нерівномірність у розвитку можливостей для національного та іноземного туризму в регіоні для основних соціальних верств та груп населення. Зазначимо, що приблизно 7% населення України є потенційними клієнтами турфірм, що спеціалізуються на закордонних мандрівках, тільки 28-33% працюючих громадян мають можливість мандрувати по Україні.

5. Відсутність системи безперервного навчання та перепідготовки спеціалістів, підвищення їх кваліфікації.

6. Недостатньо висока якість послуг та невідповідність матеріальної бази і якості послуг міжнародним вимогам, особливо в сфері транспортно-обслуговування.

7. Спостерігається дисбаланс в розвитку різних видів соціального, самодіяльного, спортивного туризму.

Сприяти розвитку наукового і просвітительського туризму в області покликана значна кількість музеїв - як державних, так і створених на громадських засадах, серед яких - 173 державних і 40 народних.

Пропонується ще один перспективний напрямок туризму, умовно названий “ностальгічний туризм”. За останні 30 років Дніпропетровську область покинули десятки сотень сімей, переїхавши на постійне місце проживання до Ізраїлю, США, Німеччині, Австралії, Росії, Польщі. За кордоном люди досягли певного рівню добробуту. Тут же залишилися друзі, родичі, і є цілком природним їхнє бажання побачити рідний край, показати визначні пам’ятки своїм дітям і онукам, новим закордонним родичам. Такий вид відпочинку має бути елітарним. “Ностальгічний туризм” варто розвивати за умов надання гостям області опорядженого житла з можливістю оренди автотранспорту і, звичайно, забезпеченням високої якості екскурсійного обслуговування.

Сучасний “туристичний бум”, виражений у створенні численних туристичних фірм (більше 200), що займаються головним чином шоп-турами, породив неправильне уявлення про те, що організацією туризму можуть займатися всі енергійні люди. Але тільки ініціативи і бажання для організації наукового і освітнього туризму недостатньо. Звідси виникла необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів, що і зроблено в Дніпропетровському національному університеті за спеціалізацією “Організація краєзнавчо-туристської роботи” на основі фаху “Географія” та у Криворізькому педагогічному університеті.

У сучасних політичних і економічних реаліях варто шукати додаткові можливості і напрямки використання території з метою розвитку туризму. Це актуально ще й з тих позицій, що туризм є не лише прибутковою галуззю економіки, але і джерелом для створення нових робочих місць.

Дніпропетровська область славиться високим науковим потенціалом, у 18 вищих навчальних закладах області навчаються іноземні студенти, на стажування приїждять викладачі і вчені-дослідники. Науковим діячам, для

яких туризм не є основною метою перебування, регіон може запропонувати, крім класичного (оглядового) знайомства з містами і приміськими селищами, теми екскурсійних маршрутів відповідно до їх вузькофахових інтересів. Пропонуються такі напрямки використання території в сфері науково-просвітницького туризму:

Природознавчий

Геологічний туризм

Волоські скелі (Дніпропетровський район). Тут можна спостерігати найстаровинніші в історії Землі гірські породи – граніти архейського віку. Пам'ятник природи відомий тим, що Волоські скелі є продовженням найнебезпечнішого і найзначнішого дніпровського порога Ненаситець.

Мінералогічний туризм

Геологічний музей Національної гірничого університету України.

Криворізький район може зацікавити усіх, кого приваблює надзвичайний світ каменю. Навіть простий перелік мінералів і порід говорить про їх мінерало-петрографічну значимість: мігматити з жилами рожевих апліт-пегматоїдних гранітів, аспідні сланці, залізисті кварцити, діабазы, амфіболіти, конгломерати, білі кварцити.

Гідрологічний туризм

“Козацьке водне кільце”. Екскурсія по ріках Самарі і Вовчій, водному шляху, яким плавали запорізькі козаки, коли шлях по Дніпру до Чорного моря був перекритий татарами.

“Історія гідрологічних досліджень”. Відвідування одного з найстаріших водомірних постів області, що знаходиться у с. Старі Кодаки, на якому ще у 1656 р. запорізькі козаки вели водомірні (гідрологічні) спостереження.

Геоботанічний туризм

Дібровський ліс – колиска степового лісорозведення в області, був закладений у 1863 році. Нині державний заказник.

Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету, у якому зібрано понад 700 видів, форм і сортів дерев і чагарників з різних країн світу.

Екологічний туризм

В області можна знайти безліч наочних прикладів і об'єктів “екологічної небезпеки”, екскурсія по яким дасть уявлення “Про екологічний безкрай”. Мета екскурсії – усвідомлення неприпустимості повторення аналогічних ситуацій в інших регіонах. Проте є і позитивні приклади екологічно грамотної діяльності людини. Корисна у даному випадку екскурсія у м. Орджонікідзе, де на місці великих відпрацьованих марганцеворудних кар'єрів споруджені культурні ландшафти: сади, зони відпочинку, спортивні спорудження, водойми, лісопарк і ін.

Історико-географічний

“Священна земля скіфів”, “Колиска Запорізького козацтва”,

Археологічні пам'ятники Придніпров'я, Пам'ятні місця області, пов'язані з іменами видатних людей.

Отже, усе вищевикладене дозволяє говорити про величезний екскурсійний потенціал регіону. Ці об'єкти також можна використовувати і як засоби навчання для школярів, студентів, усіх, хто бажає пізнати рідний край

Туризм для Дніпровського регіону - прибуткова галузь, тому її розвиток повинен регулюватися державами регіону.

Основними цілями політики щодо розвитку туризму в Дніпровському регіоні є:

- приплив капіталу за рахунок розвитку в'їзного й внутрішнього туризму;
- створення нових робочих місць;
- оздоровлення й підвищення освітнього рівня населення;
- відродження сільських населених пунктів;
- раціональне використання природних ресурсів;
- збереження пам'ятників архітектури [12, с. 203-204].

Для залучення більшого числа туристів варто підвищувати якість обслуговування в сфері туризму такими методами:

- контролем за дотриманням норм ліцензування, сертифікації й стандартизації туристської діяльності й послуг засобів розміщення;

- створенням сучасної системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів, включаючи розробку й впровадження сучасних галузевих освітніх стандартів, що базуються на діючих кваліфікаційних вимогах до працівників індустрії туризму;

- підтримкою перспективних прикладних досліджень в області туризму.

У зв'язку з необхідністю розвитку туризму уряд туристичних центрів повинен виділяти значні кошти з бюджету для формування й просування туристського продукту в даному Дніпровському регіоні.

Також політика туристичного регіону в сфері туристичної діяльності спрямована на проведення маркетингових досліджень, рекламно-інформаційної діяльності, організації й проведення міжнародних туристських виставок, конференцій, семінарів, організацію міжнародного співробітництва, формування базового пакета інвестиційних проектів в області розвитку туристської інфраструктури й ін.

Ефективний розвиток туризму окремого туристичного регіону дозволить значно збільшити потік туристів і приплив фінансових надходжень в економіку регіону, а також забезпечить, з одного боку, ріст податкових відрахувань у бюджет, а з іншого боку, з огляду на вплив туризму на всі сторони життя суспільства, - забезпечить розвиток суміжних галузей економіки й підвищення зайнятості населення.

Пріоритетним напрямком діяльності туристичних регіонів в області туризму повинні стати розвиток екологічного, історико-культурного й гірськолижного туризму, тому що саме ці види туризму приносять вагому частку із всіх видів туризму [1, с. 367-368].

Регулювання діяльності туристичного регіону на державному рівні виробляється з метою:

- збільшення валового національного доходу туристської діяльності;
- захисту споживача туристських послуг;
- організації туристської діяльності в цивілізованих рамках;
- збереження туристсько-рекреаційних ресурсів.

Збільшення валового національного доходу за рахунок туристського бізнесу регулюється податковим законодавством.

Поповнення місцевих бюджетів за рахунок туризму досягається додатковими місцевими податками, зборами й платежами (туристський податок, курортний збір, готельний збір ін.). Організація туристської діяльності в Дніпровському регіоні регулюється:

- нормативно-правовими актами про реєстрацію юридичних осіб, а також фізичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю;
- законодавчими актами про сертифікацію туристських підприємств і ліцензування туристської діяльності;
- податковим законодавством;
- нормативними актами про зовнішньоекономічну діяльність.

Збереження туристсько-рекреаційних ресурсів певного туристичного регіону регулюється на законодавчих рівнях.

Регулювання зовнішньоекономічних зв'язків туристських фірм виробляється на підставі двосторонніх урядових угод, законодавчих актів по зовнішньоекономічній діяльності [1, с. 88].

Перспективи розвитку рекреаційного комплексу в Дніпровському регіоні полягають у залученні додаткових інвестицій в оновлення інфраструктури, що працює на потреби рекреаційного комплексу; інтенсивному розвитку туризму та індустрії відпочинку і оздоровлення в цілому; збільшенні питомої ваги рекреаційної сфери у зростанні національного доходу країни [17].

Стратегічна мета розвитку туризму в Дніпровському регіоні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни, забезпечити

на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально – економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико – культурної спадщини.

Таким чином, Дніпровський регіон має всі об'єктивні передумови для входження в число країн з високим рівнем розвитку туризму.

Загальна концепція управління туризмом в Дніпропетровській області визначається на основі комплексного маркетингового дослідження, що виконується в декілька етапів:

- встановлення величини та аналіз характеристик туристичних потоків на території;
- визначення вимог туристів та їх сегментування;
- дослідження пропозиції щодо туристичної території і виділення пріоритетних напрямів діяльності з розвитку туризму;
- внесення пропозицій щодо розвитку туризму території згідно з методичними рекомендаціями;
- оцінка ефективності та наслідків реалізації рекомендацій.

Об'єктно-програмний підхід ґрунтується на розгляді, як об'єкта управління, всієї туристичної території з основними управлінськими ланками:

- основні та оборотні фонди (земля, корисні копалини, будівлі, мінеральні джерела);
- люди (штат туристичних фірм);
- конструкції (елементи турів);
- технології (процеси здійснення турів);
- ринок (виробники і споживачі туристичних послуг, посередники, конкуренти);
- фінанси (вкладення з бюджету, прибуток від діяльності туристичних фірм, податки, інвестиції, відрахування в обов'язкові фонди).

На основі вищенаведених ланок управління можна сформулювати програму розвитку туризму, яка буде включати чотири основні розділи: загальні положення, основну частину, соціальний розвиток сфери туризму і

автоматизований інформаційний банк даних з розвитку туризму.

Програмно-цільовий підхід передбачає не тільки забезпечення сталого розвитку туристичної галузі, а й одночасний соціально-економічний розвиток усієї області в цілому. Плани, програми і цілі управління туризмом пов'язуються із загальними стратегічними планами і цілями розвитку Дніпропетровської області. При цьому туризм розглядається як частина соціально- економічної системи, а процеси управління ним узгоджуються з процесами стратегічного управління областю [8].

При побудові системи управління туристичними територіями найбільш доцільно, на нашу думку, буде використовувати окремі елементи перерахованих вище підходів у рамках комплексного підходу, який буде включати в себе обов'язкові блоки (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Модель комплексного підходу до побудови системи управління туризмом на туристичних територіях

1. Перший блок - оцінка загального туристично-рекреаційного потенціалу на основі визначення субпотенціалів туристичних територій, основними з яких будуть виступати такі потенціали:

- екологічний (стан лісових та земельних ресурсів, атмосферного

повітря, підземних і поверхневих водних ресурсів);

- природний (якісні і кількісні характеристики рельєфу, водних ресурсів, ресурсів тваринного і рослинного світу, природних територій, що охороняються, лікувальних природних ресурсів);

- культурний (стан історико-культурних і соціально-культурних об'єктів);

- інфраструктурний (стан інфраструктури зв'язку та транспорту, засобів розміщення, безпеки, туроператорів і тур-агентів, підприємств торгівлі, сфер громадського харчування і послуг).

Оцінюючи кожний із субпотенціалів для різних туристичних територій, формують підсумкову оцінну матрицю, яка дає можливість визначити найбільш перспективні для розвитку туризму території і на цій основі побудувати необхідні управлінські дії.

2. Другий блок - це маркетинговий аналіз туристичних територій з метою виявлення перспективних напрямів туризму, величини і спрямованості туристичних потоків і характеристик потенційних туристів, що містить у собі такі дії:

- виявлення тенденцій туристичних в'їздів і аналіз характеристик туристів, які відвідують туристичну територію, для оцінки затребуваності наявної туристичної пропозиції, визначення істотних факторів, які впливають на величину туристичного потоку;

- загальний аналіз туристичних потоків в області при встановленні за ознаками цільових груп туристів і визначення переваг туристів щодо туристичної території та інфраструктури;

- групування туристів за критеріями для більш точного обліку їх пропозиції при створенні нового туристичного продукту території;

- дослідження історико-культурних і природних пам'яток, які становлять інтерес для туристів, стан екології, комплексний опис організацій сфери туризму;

- розробка напрямів розвитку туризму і рекомендацій з управління

туризмом на території, а також визначення перспектив-

них маркетингових програм;

- оцінка соціальних і економічних наслідків реалізації заходів з розвитку туризму.

3. Третій блок - це розробка планів і програм розвитку туризму на туристичних територіях з певними заходами у сфері туризму, які узгоджені за фінансуванням, термінами і виконавцями, він включає таке:

- встановлення стратегічних цілей розвитку туризму (виходячи із стратегічних цілей соціально-економічного розвитку всієї Дніпропетровської області);

- формування критеріїв оцінки ступеня їх результативності, а також системний аналіз стану туризму, визначення проблем і тенденцій його розвитку, вивчення сегментів туристичного ринку, потреб туристів і їх можливостей;

- розробка програм і планів розвитку туризму і загального соціально-економічного розвитку області, що узгоджені між собою;

- обґрунтування ресурсного забезпечення програм розвитку туризму;

- декомпозиція планів до рівня заданих заходів.

4. Четвертий блок - це формування інформаційної бази даних туристичних пам'яток на туристичних територіях, об'єктів туристичної інфраструктури та туристичних маршрутів, що включає:

- загальну площу території, об'єкти, які є привабливими для туризму, їх вид власності;

- номенклатуру запропонованих турів, туристичних послуг та їх обсяг у кількісному вимірі;

- основні фонди (храми, історичні пам'ятники і т. ін.), які є привабливими для туризму та подальшого його розвитку;

- оборотні фонди (клієнти, лісові та водні ресурси, сировина, матеріали);

- склад населення області (з метою створення робочих місць і визначення потенціалу працівників туристичних фірм);
- загальні види та елементи турів - туристичні фірми, трансфер, об'єкти харчування, готелі, ресторани, процедури здійснення туристичних послуг;
- стан ринку туристичних послуг (виробники, споживачі, конкуренти, посередники, кон'юнктура) і напрями його розвитку;
- стан фінансів (бюджету регіону, капітальних вкладень у розвиток туризму, прибутків від туризму, податків, відрахувань, заробітної плати);
- нормативно-довідкові дані: Держстандарти, норми і нормативи, класифікатори, довідники, законодавчі акти.

Аналіз сукупного туристичного потенціалу Дніпропетровської області представлений в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кількісна оцінка сукупного туристичного потенціалу
Дніпропетровської області

№ за/п	Складові субпотенціалу	Кількісні та якісні показники об'єктів
Історико-культурний потенціал		
і.	Пам'ятники історії, культури та архітектури обласного та місцевого значення	Понад 750
2.	Історично населені місця загальноукраїнського та місцевого значення	8
3.	Театри / музеї	13 / понад 100
4.	Народні промисли і ремесла	Понад 100
Туристично-ресурсний потенціал		
і.	Озера і ставки	Приблизно 200
2.	Річки і струмки	Понад 1000
3.	Пам'ятники природної спадщини (заказники / заповідники / природні парки)	Приблизно 200
4.	Родовища природних мінеральних вод / лікувальних грязей	15/4
Потенціал потреб туристів		
1.	Засоби розміщення (кількість номерів)	Понад 10000

2.	Організації санаторно-курортного профілю	Близько 30
	Транспортна інфраструктура, у т. ч.:	
3	міжнародний аеропорт	1
	залізничні вокзали у м. Дніпро	2
	автовокзал у м. Дніпро	1
4.	Туристичні фірми (на 100 тис. населення)	Понад 8
5.	Підприємства громадського харчування	Приблизно 2000
Економічний потенціал		
1.	Місце за обсягом виробленої продукції і розвитку малого підприємництва	У 5-ти областях
2.	Частка у формуванні сукупного валового продукту України	Понад 25%
3.	Кількість країн-партнерів	Понад 100
Екологічний потенціал		
1.	Місце серед областей України за рівнем впливу на навколишнє середовище / (за активністю охорони навколишнього середовища)	Високий та перевищує середній в Україні майже в 1, 5 рази, що зумовлено концентрацією об'єктів важкої промисловості в регіоні

Примітка. Складено за [9].

Пропозиції щодо застосування комплексного підходу до управління туризмом на туристичних територіях у Дніпропетровській області передбачають прийняття рішень з таких основних напрямів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Критерії оцінки результативності рекомендацій щодо вдосконалення системи управління туризмом на туристичних територіях у Дніпропетровській області

Напрямок удосконалення системи управління туризмом туристичних територій	Найменування критерію оцінки результативності
Розробка і впровадження інформаційно-туристичного порталу Дніпропетровської області в мережі Інтернет	Загальна кількість відвідувачів і число повторних відвідувань порталу протягом певного періоду часу
	Збільшення в'їзного потоку туристів
	Підвищення популярності Дніпропетровської області як туристичної території
	Зміцнення конкурентоспроможності туристичного продукту області

	Розвиток інтересу до подорожей областю у місцевих жителів
Реалізація програми розвитку туризму туристичних територій	Приріст податкових доходів
	Зростання інвестиційного доходу
	Зниження ресурсних витрат
	Досягнення показників виконання робіт у рамках програми
Створення і функціонування територіальної організації з розвитку туризму	Підвищення ступеня задоволеності потреб туристів
	Збільшення обсягу наданих туристичних послуг
	Підвищення прибутковості діяльності туристичних підприємств
	Підвищення рівномірності використання об'єктів туристичної інфраструктури

1. Створення та реалізація в подальшому програми розвитку туризму туристичних територій, яка дозволить:

- створити умови для ефективного розвитку туризму в області;
- сформувати конкурентоспроможний обласний туристичний продукт;
- розробити систему просування туристичних ресурсів області на національному і міжнародному туристичних ринках;
- сформувати сучасну нормативно- правову обласну базу туризму;
- розробити заходи підтримки малого та середнього підприємництва у сфері туризму;
- забезпечити розвиток інфраструктури туризму, а також підтримку нових туристських ресурсів.

Структура програми повинна включати в себе такі розділи: зміст проблем та обґрунтування необхідності їх вирішення програмними методами; мета і завдання; система програмних заходів; терміни та етапи реалізації; механізм здійснення; ресурсне забезпечення; організація, управління і контроль за ходом реалізації; оцінка ефективності.

2. Створення територіальної організації з розвитку туризму з певною структурою, яка буде складатися з різних підрозділів і яка повинна з часом стати основним органом управління туризмом у Дніпропетровській області

(рис. 2.2).

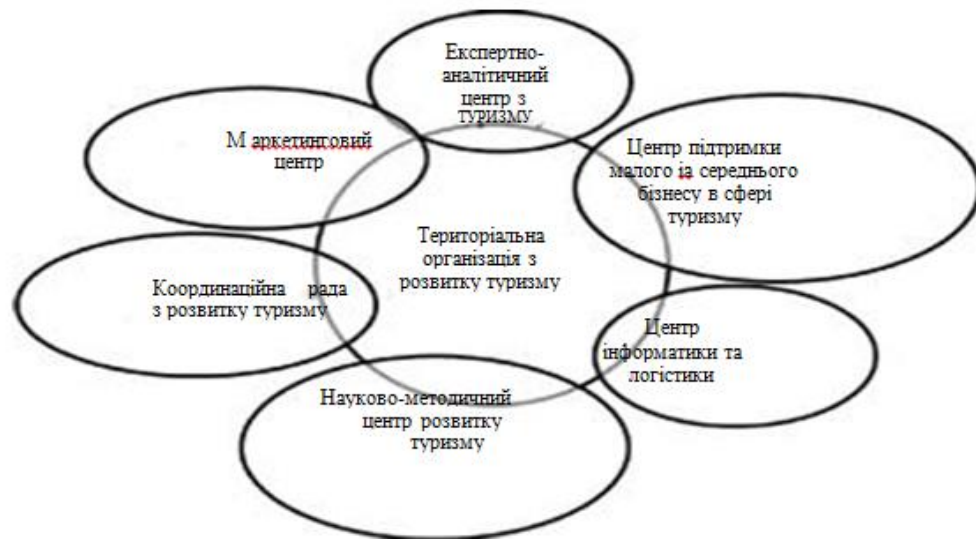

Рис. 2. Структура територіальної організації з розвитку туризму

Структуру територіальної організації з розвитку туризму складуть різні підрозділи з певним набором функцій:

- експертно-аналітичний центр з туризму: визначення та вивчення змін і тенденцій у структурі та процесах зовнішнього і внутрішнього туристичного середовища; дослідження актуальних проблем туризму на територіях; аналіз факторів, що сприяють або перешкоджають досягненню поставлених перед територіальною організацією з розвитку туризму цілей;
- науково-методичний центр розвитку туризму: розробка наукових основ туризму туристичних територій і узагальнення існуючого досвіду його розвитку; пошук і формування механізмів вирішення туристичних проблем,
- маркетинговий центр: просування обласного туристичного продукту, управління туристичним брендом області;
- центр інформації та логістики: поширення туристичних новин, створення і підтримання банку даних з туризму, розподіл потоків туристів для найбільш ефективного використання туристичних об'єктів, консультативно-довідкова робота з туристами і місцевим населенням;
- центр підтримки малого та середнього бізнесу в сфері туризму: забезпечення підтримки найбільш перспективних видів туризму та місцевих

виробників туристичних товарів, робіт і послуг;

- координаційна рада з розвитку туризму.

У різні структурні підрозділи територіальної організації з розвитку туризму можуть і повинні ввійти представники туроператорів з в'їзного та внутрішнього туризму, фахівці з проблем розвитку туризму, науковці профільних вузів, представники підприємств туристичної індустрії.

Формою їх взаємодії всередині територіальної організації з розвитку туризму може стати саморегульована організація.

3. Створення єдиного інформаційно- туристичного порталу Дніпропетровської області в мережі Інтернет, який повинен містити такі розділи:

- інформацію про наявні туристичні ресурси з їх докладним описом і характеристиками, а також зазначенням місць розташування, отримана за допомогою моніторингу туристичних ресурсів у режимі реального часу;
- докладну інформацію про засоби розміщення, транспортну інфраструктуру, підприємства громадського харчування;
- програму розвитку туризму в Дніпропетровській області з виділенням ключових заходів, термінів і стану їх виконання;
- інформацію про територіальну організацію з розвитку туризму, її структуру та основні напрями діяльності;
- перелік найбільш цікавих екскурсійних маршрутів по населених пунктах Дніпропетровської області з докладним описом;
- розгорнутий опис запропонованого обласного туристичного продукту з його відмітними особливостями та унікальними характеристиками.

Створення порталу підвищить популярність області на туристичному ринку, приверне нових туристів, посилить інформаційний потенціал, одночасно забезпечить систему управління туризмом необхідною інформацією. Надалі розділи порталу можуть видозмінюватися і доповнюватися залежно від потреб туристів і територіальної організації з розвитку туризму.

Оцінка результативності кожного з напрямів удосконалення системи управління туризмом туристичних територій може бути проведена за низкою показників. Найбільш складним є аналіз можливих ефектів від розробки і впровадження інформаційно- туристичного порталу Дніпропетровської області.

Зазначимо можливі показники результативності функціонування порталу, а саме:

- загальне число відвідувачів порталу та кількість повторних відвідувань протягом певного періоду часу;
- збільшення в'їзного потоку туристів за рахунок роботи порталу;
- підвищення популярності Дніпропетровської області як туристичної території;
- поліпшення конкурентоспроможності туристичного продукту області;
- розвиток інтересу до подорожей областю у місцевих жителів.

Більше того, інформація порталу повинна допомогти в роботі різних підрозділів територіальної організації з розвитку туризму за рахунок постійно оновлюваної інформації і поповнюватися новинами з розвитку і стану туристичних ресурсів і туристичного ринку.

Початкові (розробка дизайну та програмного забезпечення, закупівля необхідного обладнання тощо) та операційні (модернізація обладнання, підключення до мережі Інтернет, фінансова підтримка і т. ін.) витрати на підтримку функціонування порталу слід закласти в перспективну програму розвитку туризму у напрямі діяльності маркетингового центру територіальної організації з розвитку туризму або центру інформації і логістики.

Ефект реалізації програми розвитку туризму в Дніпропетровській області може бути оцінений показниками очікуваної та отриманої корисності програмних заходів. Показники результативності програми можна розділити на три групи: прямі (результат реалізації програми), непрямі (результат впливу програми на суміжні сфери діяльності) та загальні (сума показників

результативності першої та другої групи) показники.

Оцінка ефекту від створення і функціонування територіальної організації з розвитку туризму може бути заснована на показниках результативності (якісних або кількісних), що характеризують ступінь відповідності бажаного стану системи туризму фактичному на конкретний момент часу. До них належать ступінь задоволеності потреб туристів, обсяг наданих туристичних послуг, величина доходу від вкладених інвестицій, прибутковість туристичних підприємств і можливість їх розвитку і т. д.

управління туризм маркетинговий цільовий

ВИСНОВКИ

Виконане дипломне дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Дана робота узагальнює і розвиває науково-методичні засади функціонування туристично-рекреаційного комплексу Дніпропетровської області та питання стимулювання його розвитку.

У процесі дослідження було з'ясовано, що туристично-рекреаційний комплекс – це комплекс, що об'єднує систему туристично-рекреаційних закладів, обслуговуючих їх підприємств інфраструктури та інших галузей, які мають тісні виробничі та економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення.

Туристично-рекреаційний комплекс, як і будь-який господарський комплекс, виконує суспільно необхідні функції, основною з яких є максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку. До групи інших функцій, які виконує туристично-рекреаційний комплекс, відносяться: медико-біологічна, соціально-культурна, економічна, екологічна, міжнародна, містоутворююча тощо.

Можна сказати, що при розгляді передумов розвитку туристично-рекреаційного комплексу Дніпровського регіону за основу потрібно приймати систему таких складових туристично-рекреаційного процесу як: рекреаційні ресурси, рекреаційні потреби та економічні можливості суспільства.

На основі системного аналізу здійснено дослідження рекреаційних ресурсів Дніпропетровської області (водні ресурси, природно-лісові ресурси, природно-заповідний фонд) можна сказати про можливість та необхідність пріоритетного розвитку на території Дніпровського регіону цілісного туристично-рекреаційного комплексу. Цьому мають сприяти галузевий склад господарства регіону, природнокліматичні умови, вигідне транспортно-географічне розташування, наявний потенціал туристично-рекреаційних ресурсів, зовнішньоекономічні і етнокультурні зв'язки.

Таким чином, можна підсумувати, що Дніпропетровська область має перспективи й ресурси для розвитку туристичної інфраструктури. Те, що туризм є галуззю, що активно розвивається, доводить, що у швидкому майбутньому саме ця галузь буде приносити Дніпропетровській області більшу частину свого доходу.

Отже, пропозиціями для Дніпропетровської області на найближче майбутнє є:

1. Розробка та організація місцевих, регіональних маршрутів.
2. Підвищення якості туристичних послуг, відповідальності туристичних організацій за виконання конкретних програм.
3. Забезпечення доступності туристичних послуг для споживачів з різними матеріальними можливостями, молоді, що навчається, військовослужбовців, ветеранів та інтелігенції.
4. Розвиток місцевої бази регіонального туризму з залученням ресурсів інших галузей господарства та зарубіжних інвесторів.
5. Підвищення уваги до підбору та виховання кадрів для туристичної діяльності.
6. Збільшення числа музеїв, картинних галерей та вистав, які увійдуть до маршрутів, відновлення та реставрація пам'яток історії та культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андраш О. А. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств туристичної галузі / О. А. Андраш // Вісник НТУ «ХП». Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». - 2012. - № 8. - С. 3-12.
2. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на

сучасному етапі / І. Бурнашов: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid>.

3. Бабарицька В.К., Любіцева О.О., Федорченко В.К. Організація туризму, учбово-методичний посібник, Київ, 2014 – 152 с.
4. Бармак М., Бармак О. Наш край. – Х.: Пресса, 2018. – 180 с.
5. Басюк Д.І. Основи туризмології: навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – 204 с.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2021. – 395с.
7. Бейдик О.О. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії: роздавальний матеріал для студентів географічного факультету. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – 56 с.
8. Биржаков М.Б. Введение в туризм / Нац. акад. туризма. – М.: Невский фонд: Изд. дом «Герда», 2021. – 318 с.
9. Биржаков М.Б. Введение в туризм : Учеб. для студентов вузов / Нац. акад. туризма. Балт. междунар. ин-т туризма. – М.; СПб.: Невский Фонд: Герда, 2014. – 443 с.
10. Бистрицька Т. А. Перлини України. – К.: Либідь, 2012. – 60 с.
11. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. - Львів, 2015.- С. 72
12. Винокур І., Горішній П. Україна. – К.: Основи, 2014. – 140 с.
13. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / Зб. ст.–К., 2018.–160 с.
14. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / Ред.: О.І. Лугова; Ін-т туризму Федерації профспілок України. – К., 2017. – 162 с.
15. Волошин Н.И., Исаева Н.В., Ильина Е.Н. Квартальнов В.А. Менеджмент туризма : Туризм как объект управления: Учеб. для студентов вузов туристского профиля. – М.: Финансы и статистика, 2020. – 300 с.
16. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Редкол.: О. М. Мариніч (голова) та інші. – К.: Академія, 2014. – Т. 3. – 480 с.

17. Географія. Економіка. Екологія. Туризм: регіональні студії: зб. наук. пр. Вип. 2 / Ред.: І.В. Смаль; Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2018. – 196 с.
18. Герасимчук З.В., Черчик Л.М., Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації/ Луцький держ. Технічний ун-т. – Луцьк: Надстир'я, 2017. – 172 с.
19. Гжимайло Ю.Д. Харківський район України. – Х.: Олді, 2004. – 40 с.
20. Головащенко О.В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз. – Запоріжжя, 2012. – 21с.
21. Гук Н.А., Розвиток регіональної системи міжнародного туризму в Україні: автореф. Дис.. канд. екон. Наук: 08.00.02/ Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2018. – 21 с.
22. Гуляев В.Г. Туризм: экономика и социальное развитие. – М.: Финансы и статистика, 2013. – 302 с.
23. Державна програма розвитку туризму на 2018-2025 роки: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України №583 від 29.04.2018р. // офіційний вісник України – 2018. – №18. – С.143-154.
24. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи). – К., 2019. – 24 с.
25. Економічна діагностика та прогнозування розвитку регіонального ринку туристичних послуг : Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / Ю.Б. Забалдіна; Наук.-дослід. екон. ін-т М-ва економіки України. – К., 2016. – 20 с.
26. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 [Електронний ресурс] / В.О. Полюга; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2015. – 22 с.
27. Есюнин С. Путешествие по Украине // Моя газета. – 2015. – №7.– 54 с.
28. Збірник Нормативно-правових актів «Правове регулювання туристичної діяльності в Україні» під аг. Ред. Проф.. Федорченка. – К.: Видавництво «Агенство по розповсюдженню друку», 2021. – 64 с.

29. Историко-культурный туризм и развитие туристических городов/ Циншен Ван // Культура народов Причерноморья. – 2012. – №35. – С. 11-15.
30. Ігнатенко Н.Г. Природно-ресурсний потенціал території: географічний аналіз та синтез. – Львів: Вища школа, 2016. – 164с.
31. Ільїна О.В. Туризм. Рекреаційна географія: поняття і терміни. – 287с.
32. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. Посіб для студ. Вищих навч. Закл. – Чернівці: Книги-XXI, 2013. – 298 с.
33. Ковальчук С., Задорожний М. Пам'ятки природи Дніпропетровської області: Іл. нарис. – Львів.: Каменяр, 2005. – 56 с.
34. Ковальчук С.І., Задорожний М.А. Пам'ятки природи Дніпропетровської області – Львів.: Сфера, 2016. – 110 с.
35. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери: Наукове видання. - Львів: НАН України. – ІРД НАН України. – 2019. – 78 с.
36. Крачило Н.П. Географія туризму: Навч. Посіб. – К.: Вища школа, 2017. – 208 с.
37. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : Навч. Посібник. – К.: Альтерпрес, 2016. – 436 с.
38. Любіцева О.О. Розвиток екологічного туризму в Україні// Економічна та соціальна географія – К.: 2017. – Вип. 53. – С. 189-196
39. Мальська М.П., Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. – К.: Знання, 2018. – 661 с.
40. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України.- Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 2017. – 259 с.
41. Нагірняк З. Туризм - це пізнання світу і бізнес: [Туристичний бізнес в Україні] // Шлях перемоги. – 2016, 18 жовт. – С. 10-12.
42. Олійник Я.Б. Теоретичні основи туризмології: Навч. посібник для студ. Вищих навч. закладів. – К.: Ніка-Центр, 2015. – 316с.
43. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посіб./ Т.Г. Сокол; Федер. проф. спілок України, Ін-т туризму. – К., 2017. – 256 с.

44. Павлов В.І.: Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. – Трускавець, 2020. – С.31-34.
45. Панкова Євгенія Вікторівна. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / Київський національний ун-т культури і мистецтв. — К. : Альтерпрес, 2018. — 352 с.
46. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Д. Заставного. — К.: Знання, 2016. — 575 с.
47. Пламеницька Е.М., Винокур І.С., Хотюн Г.М., Медведовський І.І. Дніпропетровщина: Історико-архітектурний нарис. – К.: Знання, 2018. – 178 с.
48. Пламеницька О. Початок мурованого оборонного будівництва // Архітектурна спадщина України. – К.: Основи, 2014. – 80 с.
49. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / За заг. ред. проф. В.К.Федорченка. – К.: Університет туризму, економіки. Природа Харківської області / За ред. К. І. Геренчука – Львів.: Сфера, 2000. – 120 с.
50. Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів: Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції., Україна, 2018 р., НАН України.
51. Проблемы профессиональной терминологии в отечественном туризме / В.В. Абрамов // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2016. – N 8. – С. 3-5.
52. Рейтинг міст і регіонів України. – К.: Рейтингова агенція НАЦ “Інститут Реформ”. – 2015.
53. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять: навч. посіб. / Н.М. Сажнева, І.А. Арсененко; Мелітоп. держ. пед. ун-т. – Мелітополь: Люкс, 2017. – 254 с.
54. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять / І.В. Смаль; Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя. – Ніжин, 2016. – 80 с.

55. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – Львів.: Каменяр, 2013. – 250 с.
56. Сажнєва Н.М, Арсененко І.А. Рекреаційна географія та туризм: словник-довідник сучасних термінологічних понять / Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. – Мелітополь : Люкс, 2017. – 254с.
57. Святими місцями України // Державна служба туризму і курортів: туристичні маршрути від 4.04.2017.
58. Смаль І.В. – Основи географії рекреації і туризму: навчальний посібник. – Ніжин: Видавництво НДПУ імені Миколи Гоголя, 2019. – 264 с.
59. Спортивний і спортивно-оздоровчий туризм: питання термінологічного апарату / С.П. Фокін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2016. – N 8. – С. 88-90.
60. Тези доп. наукової географічної конференції “Продуктивні сили і природа Дніпропетровської області” – К., 2017. – 74 с.
61. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України / В. Безносюк // Регіон. економіка. – 2021. – N 1. – С. 232-235.
62. Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали між нар. Наук.-практ. конф., 2018р. /Ред.: Цибух В.І.: Київ ун-т туризму, економіки і права, Т-во «Знання» України. – К.: Знання України, 2018. – 559с.
63. Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 1. – Частина перша. – К.: ‘КМ - Трейдинг, 2018. – 217 с.
64. Україна. Путівник / під ред. О. Зінкевича, В. Гули. – К.: Либідь, 2014. – 450 с.
65. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : Навч. посіб. / Чернівці, 2013. – 65с.
66. Хорлов П. И. Туристическо-рекреационные ресурсы: Учебное пособие. – М.: Новости, 2018. – 479 с.
67. Черніна І.В. Міжнародний туризм як фактор соціально-економічного розвитку України: регіональний аспект. Автореф. дис.. канд.. екон. наук:

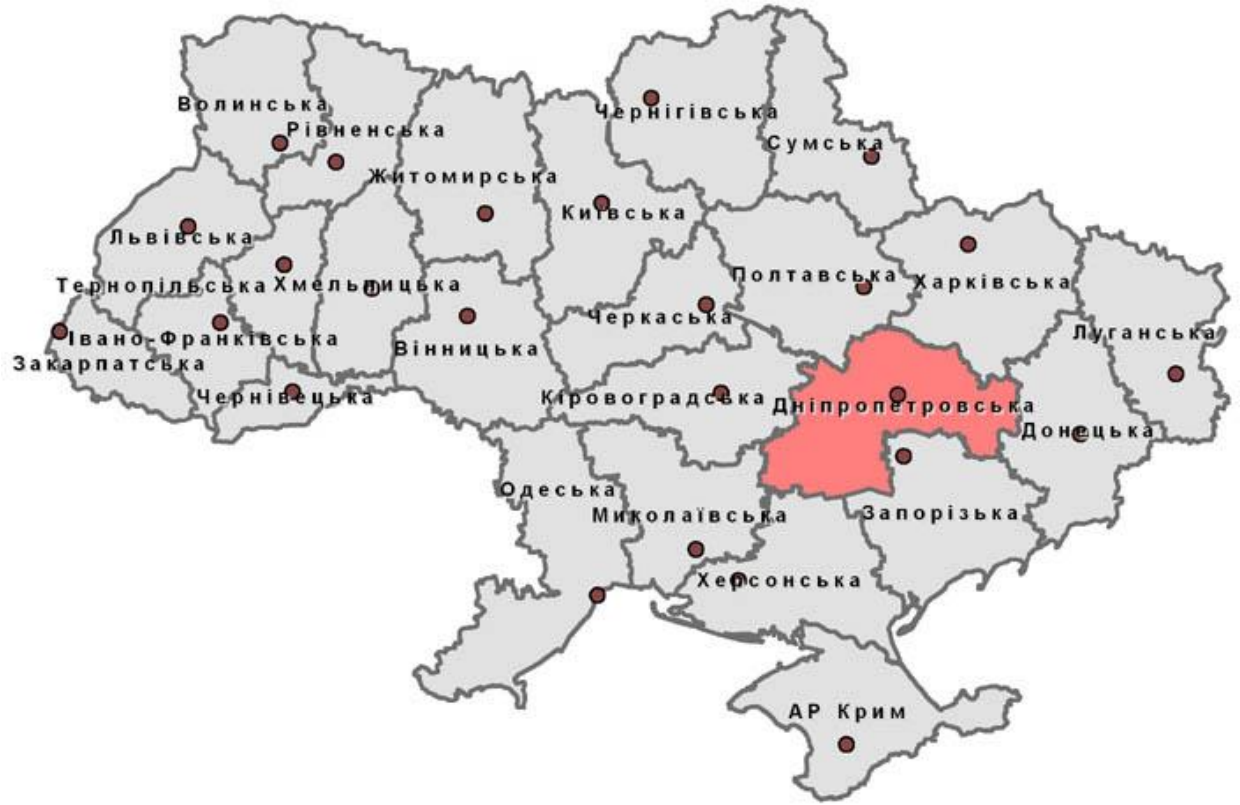
08.10.01 / НАН України: Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2020. – 22 с.

68. Черчик Л.М., Коленда Н.В. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка. Монографія . – Луцьк: ЛНТУ, 2018. – 235 с.

ДОДАТКИ

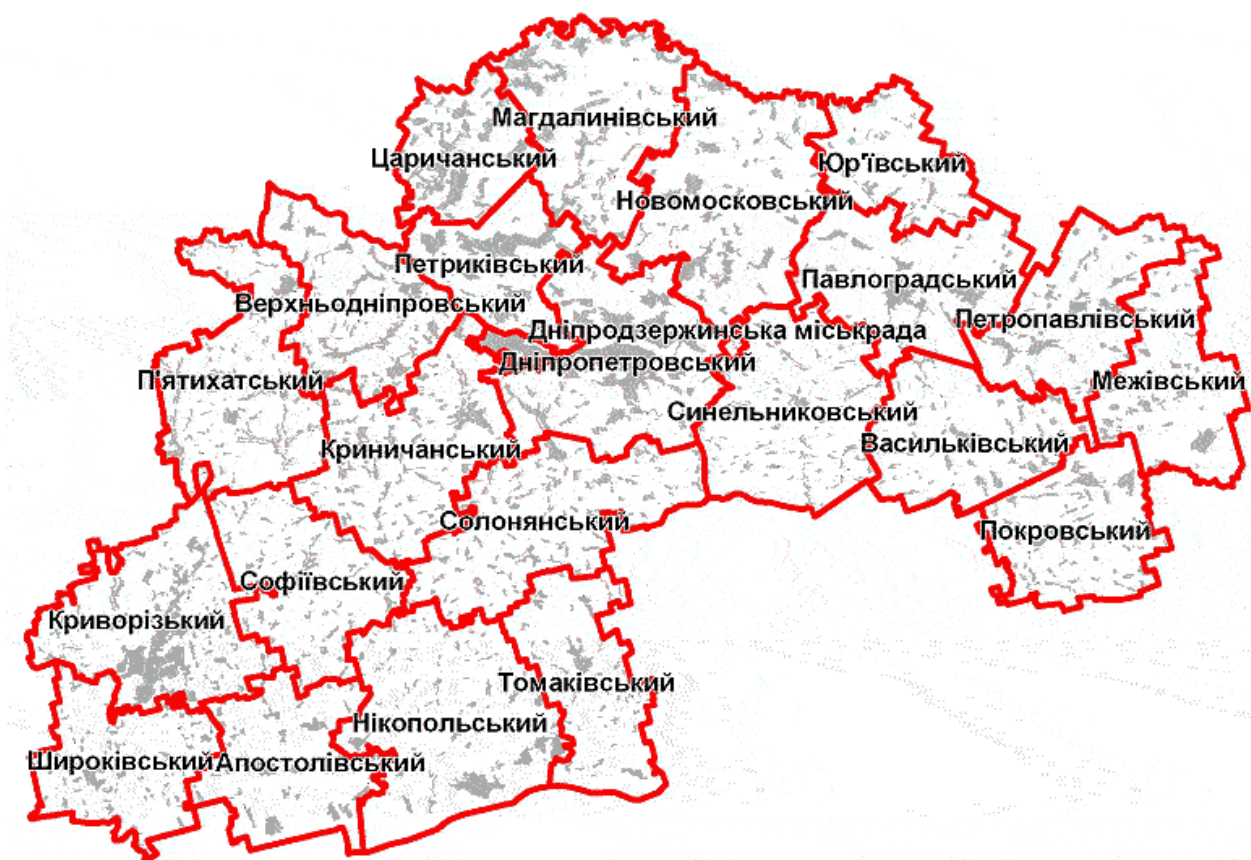
Додаток А

Дніпропетровська область на карті України

Додаток Б

Карта Дніпропетровської області

Додаток В

Пам'ятки містобудування, архітектури, історії, монументального мистецтва,
археології та історико-культурні заповідники Дніпропетровської області

Пам'ятки містобудування і архітектури – 35

Пам'ятки історії – 10

Пам'ятки монументального мистецтва –

Пам'ятки археології – 13

Історико-культурні заповідники –
Всього - 58

Пам'ятки містобудування і архітектури

№	Пам'ятка	Датування	Місцезнаходження
м.Дніпропетровськ			
1	Палац (мур.)	1786 р.	парк ім.Т.Г.Шевченка
2	Перша чоловіча класична гімназія (мур.)	1861 р.	пл.Жовтнева, 2
3	Будинок земської лікарні (мур.)	1845 - 1847р.	пл.Жовтнева, 14
4	Будинок Музею старожитностей (мур.)	1903 р.	пр.К.Маркса, 16
5	Будинок Гірничого інституту (мур.)	1900 -1903 рр.	пр.К.Маркса, 19
6	Реальне училище (мур.)	1889 - 1890 рр.	пр.К.Маркса, 36
7	Будинок міської управи (мур.)	1901 р.	пр.К.Маркса, 47
8	Готель (мур.)	1912 р.	пр.К.Маркса, 66
9	Зимовий театр (мур.)	1907 р.	пр.К.Маркса, 97
10	Брянська Миколахвська церква (мур.)	1913 - 1915 рр.	пр.Калініна, 66
11	Комерційне училище (мур.)	1909 - 1912 рр.	Пр.Кірова, 2
12	Будинок Англійського клубу (мур.)	1870 р.	Вул.Леніна, 3
13	Будинок Театрально-концертного залу (мур.)	1913 р.	вул.Леніна, 5
14	Будинок Громадського зібрання (мур.)	1912 р.	вул.Леніна, 6
15	Будинок губернатора (мур.)	1830 р.	вул.Леніна, 14
16	Аудиторія Наукового товариства	1895 р.	вул.Плеханова, 42
17	Миколаївська церква в Кодаках (мур.)	1807 - 1810 рр.	вул.Жовтенят, 108
18	Святомиколаївська церква (мур.)	1856 р.	вул.Ярова, 1

19	Сукняна фабрика (мур.)	1794 р.	пр.К.Маркса, 106
20	Спасо-Преображенської собор (мур.)	1830 - 1835 рр.	пл.Жовтнева
21	Палац праці (мур.)	1926 - 1932 рр.	вул.Профілактична, 1
м.Дніпродзержинськ			
22	Миколаївський собор (мур.)	1894 р.	вул.Кірова, 4
Дніпропетровський район			
23	Кодацька фортеця (мур.)	1635 р.	с.Старі Кодаки
Кричанський район			
24	Вознесенська церква (мур.)	1823 р.	с.Миронівка (Семенівська с/р)
Нікопольський район			
м.Нікополь			
25	Церква Різдва Богородиці в Сулицькому (мур.)	1812 - 1820 рр.	вул.Войкова, 68
Новомосковський район			
м.Новомосковськ			
26	Пустельно-Миколаївський Самарський монастир (мур.):	1782 - 1820 рр.	
27	<i>Миколаївський собор (мур.)</i>	<i>1787 р.</i>	
28	<i>Братські й настоятельські келії (мур.)</i>	<i>1816 - 1820 рр.</i>	
29	Троїцький собор (дер.)	1775 - 1780 рр.	пл.Перемога, 1
30	Дзвіниця Троїцького собору (дер.)	п.19 ст.	пл.Перемоги, 1
Петриківський район			
31	Церква Різдва Богородиці (мур.)і	1812 р.	смт.Петриківка
Царичанський район			
32	Миколаївська церква (мур.)	1757 р.	с.Китайгород, вул.Музейна
33	<i>Успенська церква (мур.)</i>	<i>1754 р.</i>	<i>с.Китайгород, вул.Музейна</i>
34	<i>Церква-дзвіниця Св.Варвари (мур.)</i>	<i>1756 р.</i>	<i>с.Китайгород, вул.Музейна</i>
35	Укріплення Української лінії	1731 р.	с.Рудка

Пам'ятки історії

№	Пам'ятка	Датування	Місцезнаходження
м. Дніпропетровськ			
1	Новобогородицька фортеця	1688-1711 роки	с-ще Шевченко, вул. Новгородська, парк
2	Будинок, у якому жив і працював Д. Яворницький	перша половина ХХ століття	пл. Шевченка, 5
3	Могила Д. Яворницького	1940 рік	просп. К. Маркса, 16

Дніпропетровський район			
4	Фортаця Кодак	1635-1711 роки	с. Старі Кодаки
Нікопольський район			
5	Могила кошового отамана Івана Сірка	1680 рік, перенесена у1967 році	с. Капулівка
Солонянський район			
6	Місце загибелі київського князя Святослава Ігоревича	945-972 роки	с. Микільське-на-Дніпрі
Царичанський район			
7	Споруди Української укріпленої лінії - земляні вали укріплення (редут)	початок XVIII століття	с. Вербове
8	Споруди Української укріпленої лінії - 2 бастіони та польові укріплення між ними	початок XVIII століття	с. Залелія
9	Споруди Української укріпленої лінії - земляні вали укріплення(редути)	початок XVIII століття	с. Могилів
10	Споруди Української укріпленої лінії - земляний вал укріплення	початок XVIII століття	с. Тарасівка

Пам'ятки археології

Пам'ятки монументального мистецтва - відсутні

№	Пам'ятка	Датування	Місцезнаходження
Апостолівський район			
1	Курганний могильник		с. Запорізьке
2	Курганний могильник		с. Слов'янка
Дніпропетровський район			
3	Курган		с. Лобойківка
Криворізький район			
4	Курганний могильник		с. Веселий Кут
5	Курганний могильник Бабина Могила		с. Кам'яне Поле
Нікопольський район			
6	Курган Орлова Могила		с. Лукіївка
7	Курган Нечаєва-Гегелина Могила		с. Лукіївка
Солонянський район			
8	Городище		с. Башмачка

9	Курган		с. Безбородькове
10	Курганний могильник Могила Чекерезка		с. Томаківка
Софіївський район			
11	Курганний могильник		с. Мар'ївка
12	Курганний могильник		с. Петропавлівка
Широківський район			
13	Курган		с. Радевичеве

Історико-культурні заповідники – відсутні

Додаток Г

Схеми розташування пам'яток природи Дніпропетровської області

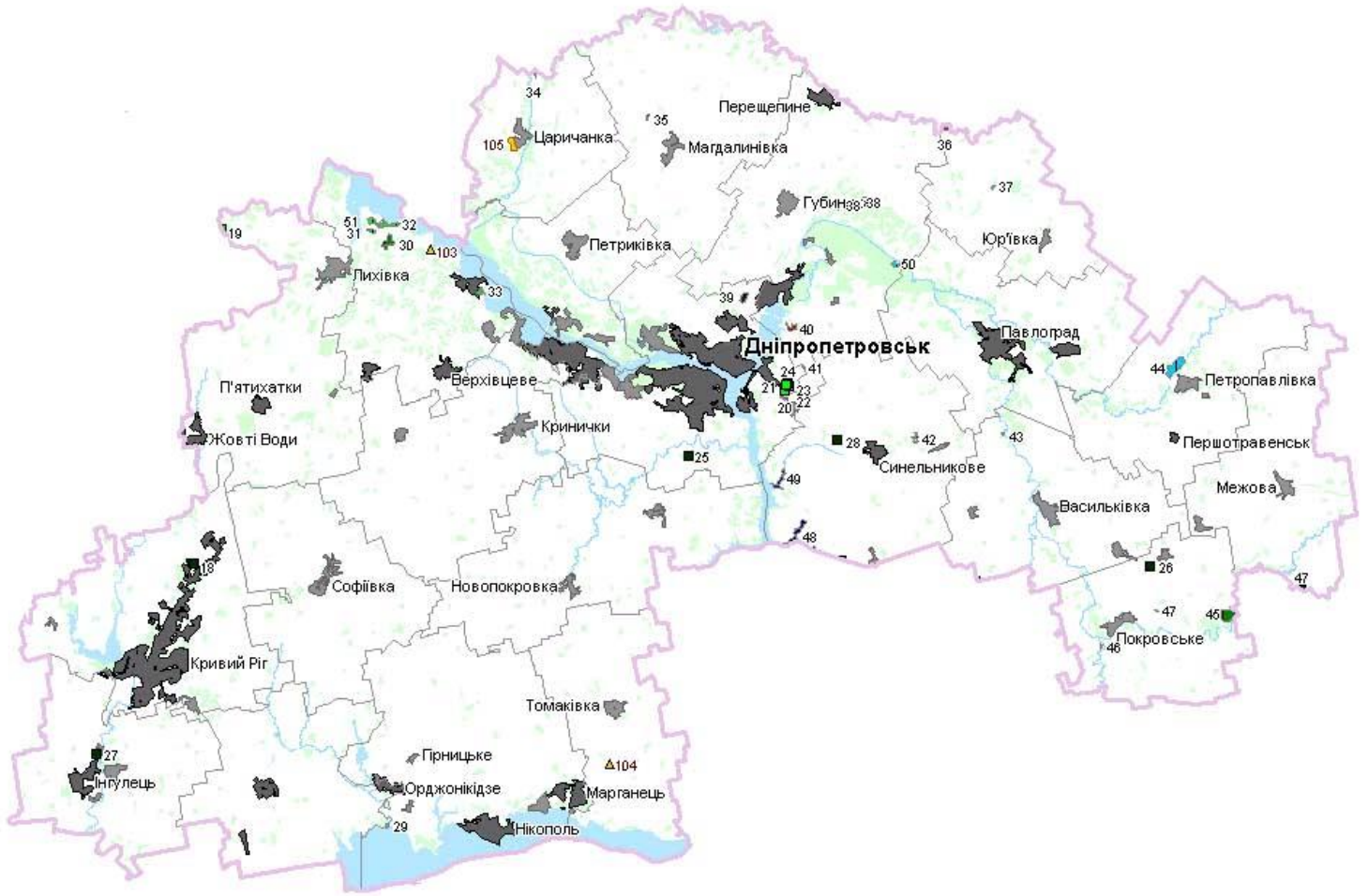
Природно - заповідний фонд загальнодержавного значення

Дніпропетровська область

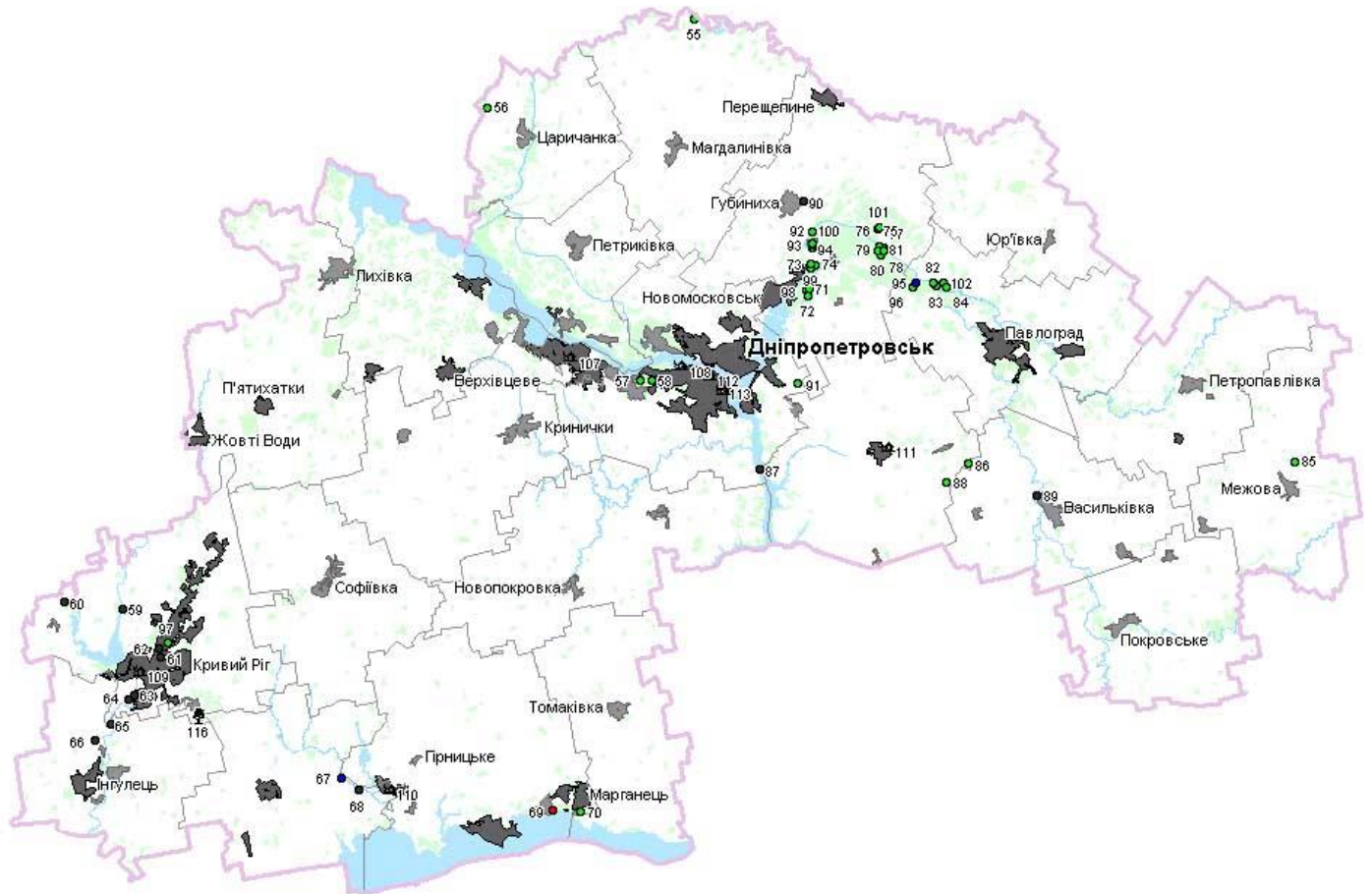
Природно - заповідний фонд місцевого значення

Дніпропетровська область

Природно - заповідний фонд місцевого значення

Дніпропетровська область

Умовні позначення

	місто Київ (столиця України)	Природно-заповідний фонд
	Обласні центри	 біосферні заповідники
	Інші населені пункти	 природні заповідники
	Інші населені пункти	 національні природні парки
	Границі областей	 регіональні ландшафтні парки
	Границі районів	Заказники
	Автомобільні дороги	 Загальнозоологічний
	Залізниця	 Ботанічний
	Річки та озера	 Лісовий
	Ліси	 Ландшафтний
		 Гідрологічний
		 Іхтіологічний
		 Орнітологічний
		 Геологічний
		 Карстово-спеліологічний
		 Ентомологічний
		 Загальногеологічний
		Пам'ятки природи
		  Ботанічна
		  Комплексна
		  Геологічна
		  Гідрологічна
		  Зоологічна
		  Заповідні урочища
		 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва
		 Дендрологічні парки
		 Ботанічні сади
		 Зоологічні парки